

॥ ॐ तत्सत् परमात्मने नमः ॥

आधुनिक अंधश्रद्धा.

लेखक.

जुलाजीराम रणछोड पंड्या.

मु. ढांकोर.

प्रकाशक

त्रिलुवनदास हलपतराम पटेल.

शहापुर वनभाणीवांकांनी पोण-अमदावाद.

मोल अंश-८:-

हरगोवनदास हरजुवनदास जुकेसेलर.

२६३०, पानकोर नाका-अमदावाद.

संवत् १९७६ सने १९२० आठ्वी २ अ. प्रत १०००.

७७७६६६

किंमत रु. ०-४-०

७८३८

પ્રકાશકે સર્વ હક પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે.

ગુજરાત વિધાપીઠ
અમદાવાદ
ગુજરાતી ગ્રંથાલય સંગ્રહ

ફક્ત જુજ નકલો સીલકે છે.

વસંત-વિહાર.

લેખક, “વસંત”

તે

વસનજી દયાળજી ગણાત્રા.

ઉત્તમ પ્રકારની ગઝલો તથા
રસમય કાવ્યોથી ભરપૂર

પ્રેમ, ભક્તિ, વૈરાગ્ય, શૃંગાર,
સાહિત્ય, ધર્મ વગેરે અનેક વિષયો
ઉપર ઓળસવી ગઝલો તેમજ કાવ્યો-
નો સંગ્રહ આ પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ
થયેલ છે. ગ્લેજ કાગળ, મનહર
છપાઈ, સોનેરી પાકું પુંકું હોવા છતાં
કિંમત રૂ. ૧-૪-૦

સોલ એજન્ટ

શુકસેલર હરગોવિન્દદાસ હરજીવનદાસ.

પાનકાર નાકા-અમદાવાદ.

કમનસીબ કમળા.

કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦.

કિંમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦
ફલીમની કમળા.

અમદાવાદ શહાપુર વનમાળી વાંકાની પોળમાં હરિભાઈ
દલપતરામે પોતાના “અન્યોન્ય” પ્રેસમાં છાપી.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌંપીરાઝિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૮-૩૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૨૦૧૫ નિઝ ૨૦૫૧૧૬૬૧

વિષય ૪-૧૪

લેખકના બે બોલ.

આજકાલ આપણા હિંદુઓ ધર્મને બહાને હજારો રૂપિયા ખર્ચ કરે છે, અને તેથી પોતાને કૃત્યકૃત્ય માને છે; પરંતુ ધર્મનું ખરું રહસ્ય સમજ્યા વિના કેવળ ધર્મ ઢોંગીઓના આડંબરથી અંજાઈ તેઓના આંતરિક જીવનચરિત્રો તરફ દુર્લક્ષ કરી હજારો અને લાખો રૂપિયા અંધ પરંપરા ન્યાયે ધર્મના નામે વાવરે છે. જે દાનથી ધર્મનું આત્માનું કે જનસમાજનું કલ્યાણ ન થાય તેવા દાનને ધર્મ માનવો તેનું નામજ અંધશ્રદ્ધા.

હાલ આપણા દેશમાં ઘણા માણસો ફક્ત અંધશ્રદ્ધાળુઓના દ્રવ્યથીજ તાગડધિખા કરી નિર્ઘમી બની બેસી રહે છે. જાણે પોતાને મહત્તના માલ ખાવાને ઈશ્વરે સરજેલા છે, અને તેઓનું પોષણ કરવા માંજ ધર્મનું રહસ્ય સમાયેલું છે એમ તેઓ સર્વને મનાવે છે. તેઓ નથી તો ધર્મનું કલ્યાણ કરતા, અથવા નથી પોતાના આત્માનું કે દેશનું કલ્યાણ કરતા; ફક્ત પોતાની ક્ષુદ્ર વિષયવાસનાઓને પોષીને પાપ કર્મમાં પ્રવર્તે છે.

આ લેખ કાઢના ઉપર દ્રેષભાવથી કે ડોષની નિંદા કરવાના હેતુથી લખવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ આજકાલ આપણી અંધશ્રદ્ધાથી આપણા દ્રવ્યની કેવી અને કેટલી ખુવારી થાય છે તેનું દિગ્દર્શન

કરાવવાના કારણેજ લખવામાં આવ્યો છે. મહારા અને આ લેખમાં વર્ણવેલા ધર્મદોંગીઓનો પ્રમ્તંગ અક્ષરશઃ સત્ય છે. તેવા ધુતારાઓની જાળમાં નહિ સપડાવાના ઉપદેશ રૂપજ આ હકીકત સજ્જનો સમક્ષ મુકવામાં આવી છે. પોતે નિરક્ષર હોવા છતાં પણ ખાલી વિદ્વાનો ડોળ ખતાવી ભોળા અને અંધશ્રદ્ધાળુ જનોને ભરમાવનારાઓની અત્યારે આ ભારતભૂમિમાં ખોટ નથી. માટે મહારા ભોળા બંધુઓ તેવા ધર્મ દોંગીઓને ઓળખી કહાડી તેમને દૂરથી નવગજના નમસ્કાર કરી ધર્મના ખરા રહસ્યને સમજતા થશે તો આ લેખકનો પરિશ્રમ સફળ થયો ગણાશે. **સુષ્ણેષુ કિં બહુના.**

તા. કે. આ નાનકડા કાવ્યમાં જે જે સાક્ષરોનાં કાવ્યો લેવા-માં આવ્યાં છે તેમનો આભાર સહિત ઉપકાર માનવામાં આવે છે.

ડાંકપુર.
ભાદ્રપદ શુક્લ નવમી.
સંવત ૧૯૭૨.

} જીલાખીરામ રણછોડ પડંયા

॥ तत्सत् परमात्मन्

આધુનિક અંધશ્રદ્ધા.

હરિગીત.

હું એક દિવસ સવારમાંહી સ્નાન સંધ્યાદિ કરી,
મુજ ઘેરથી જાવા બનરે નીકળ્યો તૈયાર થઈ;
તે દિવસ પૂર્ણિમા હતી આસોતણી તેથી કરી,
ઝાઝી હતી ત્યાં ભીડ રસ્તા માંહિ યાત્રાળુ તણી. ૧

રસ્તે ઘણી મુશ્કેલીથી હું તે સમે જાતો હતો,
પળવાર થઈ જાતાં હતાં નિર્દોષ કેં આલિંગનો;
ઉભા હતા ત્યાં ચાર શિષ્યો સાથ રસ્તે મહાત્મા,
જાણે ઉભા ગણુ વર્ગ સાથે શંભુના સરખા બીજા. ૨

દેખી હૃદયમાં પ્રેમ મુજને પ્રકટતાં હું ત્યાં ગયો,
મેં હસ્તથી વંદન કરી સ્હામો જઈ ઉભો રહ્યો;
જાણે અમી વરસાવતા નિજ નેત્ર મુજપર નાંખીને,
“વચ્ચા કહાં રહેતા તું હૈ” એવી રીતે પૂછ્યું મહને. ૩

મહેં હસ્ત જોડીને કહ્યું આ નમ્રનો હું વિપ્ર છું,
ને આપ જેવા સંતજનની ચરણરજ ઇચ્છું છું;

જોડ્યા પછી તે મ્હાતમા “વચ્ચા વઢા તું મક્ક હૈ,”
 “ઈચ્છા હમારી આજ તેરા ધામકો પાવન કરે.” ૪

મહેં તો નિચાર્યું આજનો દિન ઉગિયો સુવર્ણનો,
 આબો અચાનક યોગ રૂઠો સંતની સેવા તણો;
 જોડ્યો પ્રભુ ધનભાગ્ય મ્હારું દાસને આજ્ઞા કરો,
 સેવા કરી થાઉં કૃતારથ ધામ મુજ પાવન કરો ૫

યોગી કહે “હમ આજ તેરે ધામ રોટી પાયગે,”
 “દિસલાવ તેરા ધામ ચેલા સંગ તેરી આયગે;”
 હું જોલિયો ચાલો પ્રભુ દુકાન મ્હારી દાખવું,
 તે ઠામ દશ વાગે પ્રભુ કરૂણા કરીને આવવું. ૬

ચાલ્યા બનરે તે પછી સૌ શિષ્ય હું ને સંત તે,
 ગિરદી ઘણી જામી હતી મુશ્કેલ કરવો પંથને;
 જાણે ચઢ્યું પૂર માનવીનું મસ્તકો મોજાં સમાં,
 કેં લાલ લીલાં મચ્છ જેવાં પાઘડાં હાલી રહ્યાં. ૭

નૌકા સમી ત્યાં ગાડીઓ કેં કેં જતી દેખાય છે,
 નીચાં ઉંચાં બે બાબુનાં ઘર લેખડો જેવાં દિસે;
 કેા આવતા કેા જાય છે કેા વમળ પેઠ કૃપા કરે,
 બહેતી સરિતા હોય તહેવું દૃશ્ય ત્યાં નજરે પડે. ૮

ચઢીને અમે વમળે મહા મુશ્કેલીથી મધ્યે પડ્યા,
 સફભાગ્યથી ગુરૂ શિષ્ય ને હું દુકાને પહોંચી ગયા;
 ગુરૂને કહું આ ઠામ સર્વે આવજો દશ વાગતાં,
 હું વાટ જોતો આપની બેસીશ તે વેળા ચહાં. ૯

કરીને વિદાય પછી વિચાર્યું શી રીતે કરવું હવે,
આ લીડ લેદી ઘેર કેવી રીતે જવું માહરે;
ઘરમાંહી આવે તાવ તેતો વાત ચાદ રહી નહિં,
કરશે રસોઈ કોણ સંતો કારણે ઘરમાં તહીં. ૧૦

ખેઠો દુકાને હાથમાં કંઈ કામ લેવું ના ગમે,
મુજ ચિત્ત ચકડોળે ચઢ્યું કેવી રીતે કરવું હવે;
મુજ દેહ દુકાને હતો મન તો હતું વિચારમાં,
કરવી વ્યવસ્થા શી રીતે આવે ન કંઈ ખ્યાલમાં. ૧૧

ઉઠ્યો પછી દુકાનથી નવ વાગતાં ઘર આવવા,
સંતો ણિચારા દુઃખો થાશે વાર થાશે જો કદા;
લઈ શાક આવ્યો ઘેર તો કંઈ રંગ જુદો ત્યાં હતો,
તે જોઈને મુજ મન વિષે જાહુ ખેદ તો વ્યાપી ગયો. ૧૨

આવ્યો હતો મુજ પ્રેમદાને તાવ જાઓ તે સમે,
ખે ચાર ઓઢી જોદડાં તે તો સૂતી'તી તે સમે;
ઘરમાં હતાં ખે જાળ કે'વા લાગિયાં રડીને તહીં,
“જાપા ચઢ્યો છે તાવ મહારી માત આ સૂતી અહીં.” ૧૩

ઉર એક ચિંતા તો હતી તેમાં વળી ખીજી લાળી,
પડતા ઉપર પાટું પડે તેવી દશા મહારી થઈ;
મનમાં મુઝાયો હું ઘણા કરવું હવે કેવી રીતે,
આ જાળકો ને ચોગિયોની પેર કરવી શી રીતે. ૧૪

આવ્યો બજારે હું ફરી કંઈ લીડને લેદી કરી,
લીધી રૂપૈયા ખે તણી બરફી અને મોળી ખુરી;

બેઠો દુકાને વાટ જોતો સંતને આવ્યા તણી,
દશનો થતાં ડંકો સવારી આવી ત્યાં સંતો તણી. ૧૫

પાયે લાગી હું બોલિયો ચાલો પ્રભુ તો કે' "ચલો"
ચાલ્યા પછી સરવે અમો આવ્યા ગૃહે આનંદમાં;
આદર કરી અદકો પછી મુજ ગૃહવિષે પધરાવિયા,
આજ્ઞા કરો હાજર ઉભો છું દાસ પર કરીને દયા. ૧૬

કહે સંત "કિતની દેર હે" તો મહેં કહ્યું તૈયાર છે,
" જલપાત્ર દે દે " સંત બોલ્યા મહેં કહ્યું તૈયાર છે;
મહેં તો બિછાવ્યા પાટલા સૌ સંતને પધરાવવા,
પત્રાળીઓ મુકી દીપ્તી મંડળ કરી જળનાં ત્યહાં. ૧૭

પ્રીતે પખાળી ચર્ણુ સૌ તૈયાર થઇ ઉભા તહીં,
આવો બિરાજો પાટલે મહેં એમ ત્યાં વાણી કહી;
મધ્યે બિરાજ્યા મહાતમા બે પાસ શિષ્યો શોભતા,
જેવા શ્રદ્ધામાં ચંદ્ર શોભે તેમ તે શોભી રહ્યા. ૧૮

મહેં પિરશ્યાં પત્રાળીમાં બરફી અને પુરી ત્યહાં,
મુકયું અથાણું કેરીનું મરચાં તણી ચટણી ત્યહાં;
જે જોઇએ તે માગજો બેસો જમો મહારાજજી,
એવું કહી મહેં આજની બીના ટુંકામાં સૌ કહી. ૧૯

ત્યાં બોલિયા યોગી " બડાહે મક્ત તું મગવંતકા,"
" કરતા બડા સન્માન તું યજમાન સાધુ સંતકા;"
" કુચ લડુ બડુ લાયકે કયા સ્નાંદકા પથર ધરા,"
હમ યોગિયૌંકા આજ તહેં બુલાયકે ઠઠા કિયા. " ૨૦

“દો ચાર દિનસે ક્ષેત્રમે લડુ જલેલી પાવતા,”
 “ઐસા કબુ હમ જાનતે તો કાયકું યહાં આવતા,”
 “હમ જાનતાકે આજ પક્કે માલ પાયેને યહાં,”
 “કંગાલ તું કયા કર શકે સન્માન સાધુ સંતકા.” ૨૧

જે ભક્તિની જ્યોતિ હતી મુજ ઉરમાં તે ગુલ થઈ,
 ધિક્કાર વ્યાખ્યો મુજને કો દાંભિકો આવ્યા અહીં;
 મહેં ઓળખ્યા સાધુ તણા પોશાકમાં શયતાનને,
 બહુ મુવર્ણ થકી મઢેલા ઝેરના આ કુંભ છે. ૨૨

ગર્દભ દિસે આ સિંહ કેરા આમડે વિંટાયલા,
 રે! રે! પ્રભુ મહેં શું કર્યું અપરાધની કરજે ક્ષમા;
 હું બોલિયો મહારાજ જે શક્તિ હતી તે મહેં કર્યું,
 અપરાધ મહેં કીધો પ્રભુનો આજ આવું આદર્યું. ૨૩

ઉઠ્યા જમી તે સંત (!) બાળક માટ કાંઈ ન રાખિયું,
 પીડા ટળે ઝટ તો ભલું મહેં એમ અંતરમાં અચું;
 અડો લગાવ્યો ઢાંગીએ બેઠા બિછાનું પાથરી,
 યમદૂત શ્યા ઉઠે નહિં ચોટયા ગુંદરની ગારથી. ૨૪

મુજને કહ્યું કે “આવ વચ્ચા વાત કહ્નુ તુજકો કહે”

“કહ્નુ વસ્ત્ર દે દે સંતકો ફતના હમારા સ્વાલ હૈ,”

શક્તિ નથી મહારાજ મહારી એમ મહેં મુખથી કહ્યું,
 તે સાંભળી તે ઢાંગીયોએ કોપથી મુજને કહ્યું. ૨૫

“તુમ દેખના હમ યોગિયોકા સ્વાલ ત્હેં મિથ્યા કિયા,”

“હમકો સતાયા આજ ઉસકા ફલ અવશ્યહિ પાયગા;”

તો મહેં કહ્યું કે સંત કોદિ શ્રાપ તો દેતા નથી,
 ને ઢોંગીઓના શ્રાપ તે તો અંગને અડતા નથી. ૨૬
 બોલ્યા ઘણા અપશબ્દ ઝાઝી રીશ મુજ ઉપર કરી,
 “તું કયા સમજતા શ્રાપ દેકે મસ્મ મેં કરતા અમી;”
 આ સાંભળીને વેળુ મહારા ઉરમાં અગ્નિ થયો,
 અતિ ક્રોધની ઉર્મી થકી નિષ્કુર વચન હું બોલિયો. ૨૭
 જાઓ ધુતારા જોગટાઓ જોગને લજવાવતા,
 સાધુ બની શું સાધિયું છે સૌ અતિતી નર્કના;
 ખાઈ મફતના માલ પાપી પીંડનું પોષણ કરો,
 મસ્તાન પાડાશ્યા બની શું દેશનું હિન આદરો. ૨૮
 તમ અંગ ઉપર છે ગરમ આ વસ્ત્ર તેમ છતાં તમે,
 મુજ પાસ માગો વસ્ત્ર બીજાં ધિક્ક છે તમ લેખને;
 મહારા સમા લોળાજનોને છેતરો પાખંડથી,
 જાઓ સિધાવો આંહિથી ઝાઝું હવે કહેતો નથી. ૨૯
 ઉઠ્યા પછી એ જોગને લજવાવનારા જોગટા,
 વાગ્યા બરાબર બાર ત્યાર પછી ટળી મહારી પીડા;
 બાળક બિચારાં માદ્યરાં ભૂખ્યાં રહ્યાં કોવારથી,
 તરૂણી બિચારી તાવલીની ખબર પણ પૂછી નથી. ૩૦
 આજે ઉઠી કે દુષ્ટનું મહેં મુખ તો જોયું હશે,
 આ પૃથ્વીમાનો દિવસ આજ અકાળ મહેં બોયો ખરે;
 પાણી કર્યું મુજ ગાંઠથી દુકાનનો વકરો ગયો,
 મેં પોષિયા પાખંડીને હું અધઃશ્રદ્ધાળુ થયો. ૩૧

એ અંધશ્રદ્ધાળુ જનો આ વાત વાંચી સાર લ્યો,
પૈસા તમારાનો તમે ઉપયોગ શુભ કામે કરો;
મેવા મિઠાઈ આપોને પાખંડોને પોષો નહિ,
વિષથી ભરેલા નાગને પયપાન દઈ પોષો નહિ. ૩૨

ખાઈ મફતના માલ ખાવા મસ્ત પાડા શ્યા કરે,
બે ચાર રાખે ચેલિયો ગાંજે સુકો પીતા કરે;
આડંબરેથી આંજીને જગ ધુતનારા તેજ છે,
આ દેશને આપત્તિમાં ડુઝાવનારા તેજ છે. ૩૩

ખાગક તમારાં પાઈ માટે પેટ ફૂટીને રહે,
તેને ન આપો પાઈ પણ પાખંડોને પોષો તમે;
એ અંધશ્રદ્ધા કેટલી શાણા વિચાર કરો ઉરે,
એ શું તમારા દેશનું કે ધર્મનું રૂકું કરે. ૩૪

પોતે પડે ઉંડા કુવામાં અન્યને ઉતારતા;
ખાવા બની જગ ધુતવાનો ઢોંગ બુઢો ધારતા;
સંસારમાંથી ભાગીને સરકારને ધરનારના,
માખાપના ને આપના ને સર્વના ખોટા કર્યા. ૩૫

ચશ્માં ચઢાવો ખૂટ ખેરી છત્રી કરમાં ઝાલતા,
મન માનતાં વસ્ત્રો સજી નીચું નિહાળી ચાલતા;
વક્તા ઘણો તો શું થયું ! બકતો ઘણું તો શું થયું ?
મન વાંચના ત્યાગી નહિ સંસાર ત્યાગે શું થયું ! ૩૬

ઉપદેશ આપે અન્યને પણ આપ તો પાળે નહિ,
ખટરસ અને મિષ્ટાન્નના લોજન વિના ચાલે નહિ;

દમડા દખાવી રાખતા તો ધર્મનું લક્ષણ કયું ?
મદ મોહ લોભ તજ્યો નહિ સંસાર ત્યાગે શું થયું ? ૩૭

ખાવા બની ચોળે વિભૂતિ મસ્તકે રાખે જટા,
ધુણી ધિકાવે અલખ ગાયે ઠાક રાખે સિદ્ધતા;
મુખથી ઉચારે રામને હૈયું હળાહળથી ભર્યું,
મન મેલને ત્યાગ્યો નહિ સંસાર ત્યાગે શું થયું ? ૩૮

જે ત્યાગ વૃત્તિ સંત તે જગમાં જવદ્વા હોય છે,
સૌ ભોગ રોગ સમાન માને નિર્વિકારી હોય છે;
તે ધર્મને તજતા નથી ખટરસ કદી જમતા નથી,
તે દ્રવ્ય સંધરતા નથી ને નગ્રમાં વસતા નથી. ૩૯

તે કાલની કે કાળની ચિંતા કદી કરતા નથી,
તે માન કે અપમાનની પરવા કદી કરતા નથી;
હું સિદ્ધ છું કે સંત છું એવું મુખે વદતા નથી,
નિજ વિદ્વતાનો ગર્વ તે મનમાં જરા ધરતા નથી. ૪૦

ભારેલ અગ્નિ પેઠ તે સંસારમાં છાના રહે,
જળમાં તણાતા હોય તેવી રીત તે ફરતા ફરે;
મુખથી રટે હરનામ મિથ્યા દંભમાં દિન ના ખુએ,
પાપાણુમાં ને કાષ્ટમાં ને સર્વમાં હરિને બુએ. ૪૧

સાધુ તણાં જે લક્ષણો તે ઢાંગીયોમાં ના દિસે,
લાખો જનોમાં કોઈ એવા આવતા કો દિ હશે;
પણ કાગ કેરી પંક્તિમાં ના હંસ તો છાનો રહે,
રેણી અને કરણી વડે તે સર્વથી બુદ્ધો પડે. ૪૨

સંસાર ત્યાગી વિષય સૌનો ત્યાગ કીધો જેમણે,
તપ વ્રત કરી નિજ પ્રાણને વશ રાખવાનો જેમને;
તેવા જનોને ઘૃત અને પયના પદાર્થો આપીને,
શા માટ લલચાવી બગાડો ત્યાગ તેવાનો તમે. ૪૩

x

x

x

હું દેશના ધનવંત ને દાની દયાળુ સજ્જનો,
ધન દાન વેળાએ તમે વિવેક બુદ્ધિ વાપરો;
પાળો ભલે દુખથી પીડાતા અંધ તેમ અપંગને,
ટાળો દુઃખીનાં દર્દી તો આશીષ અંતરની મળે. ૪૪

વિદ્યા કળા વિજ્ઞાનઃ અર્થે દ્રવ્ય કેરો વ્યય કરો,
આ દેશની આબાદીના પંથે રૂપિયા વાવરો;
ધનવંત થાયે દેશ આ તેવા ઉપાયો આદરે,
લુચ્ચા ભિખારી થાય ઓછા તે રીતે વર્તન કરો. ૪૫

જે દ્રવ્યથી શુભ ધર્મની વૃદ્ધિ જગતમાં થાય ના,
જે દ્રવ્યથી નિજ દેશની કારીગરી પોષાય ના;
જે દ્રવ્યથી વિદ્યા કળા વિજ્ઞાન વૃદ્ધિ થાય ના,
જે દ્રવ્યથી દુઃખ ના ટળે પરમાર્થ તે કહેવાય ના. ૪૬

પાખંડોને પોષો તમે પરમાર્થ તે કહેવાય ના,
જશ ખાટવા ધન વાવરો પરમાર્થ તે કહેવાય ના;
નિજ સ્વાર્થ માટે જે કરે પરમાર્થ તે કહેવાય ના,
ભરતા વિષે ધન જે ભરે પરમાર્થ તે કહેવાય ના. ૪૭

પરમાર્થને ખૂદાને હુબરો રૂપિયા હોમાય છે,
તે દ્રવ્યથી કેવળ વિષયની વાસના પોષાય છે;

શશુગાર ને શૃંગારમાં તે દ્રવ્યનો વ્યય થાય છે,
તે દ્રવ્ય દેનારા અને લેનાર નર્કે જાય છે. ૪૮

દ્રષ્ટિ તમારી અન્ય દેશો પર તમે નાંખી જુઓ,
ત્યાં ધર્મ સંસ્થાઓ તણી ખુબી જરા ન્યાળી જુઓ;
લાખો રૂપૈયા ધર્મ સંસ્થામાં જમાં ત્યાં થાય છે,
તે દ્રવ્યનો તે દેશના કચ્ચાણમાં વ્યય થાય છે. ૪૯

ખટરસ જમાડી દાંભિકોની વૃદ્ધિ તે કરતા નથી,
ભોખ આપોને ભોખ માગતો નિજ દેશને કરતા નથી;
હુઆ લક્ષ્મી આળસુને આશરો દેતા નથી,
ને વૈભવોમાં ખર્ચ કરવા દાન તે દેતા નથી. ૫૦

તે દ્રવ્યથી ચાલે હજારો ધર્મનાં વિદ્યાલયો,
તે દ્રવ્યથી ચાલે હજારો ધર્મ આપધર્મદિરો;
તે દ્રવ્યથી તે દેશની કારીગરી પોષાય છે,
એવી રીતે ત્યાં ધર્મના પૈસા તણો વ્યય થાય છે. ૫૧

આ દેશમાં ઢોંગી ધુતારા ધર્મનું ખડાનું ધરી,
લાખો રૂપૈયા લૂટતા લોળા જનોને લોળવી;

“દેહાં હમારા લાલજીકો લડુ ચૈયે સ્નાંડકા,”

“દો ચાર ચૈયે શાક કરદે ભોગ તું મગવાનકા,” પર

“સુવર્ણ મોતીમાલકા શૃંગાર ચૈયે લાલકો,”

“રૈયા બનાદે ઔર હાતપલંગ દે દે લાલકો;”

“બી લાલજીકે દ્વારકો તું ચાંદીસે મઢવાયદે,”

“મહાભોગમેં કુછ વામકો તું યહાં જમા કરવાયદે.” ૫૩

“પકે કપૂરી પાન અચ્છે દેશ લાના ચ્હાઈય,”
 “મ્હા મૂલ સચ્ચે મોતીકા ચૂના લગાના ચ્હાઈય,”
 “કથ્થા સુપારી ઔર કેસર કસ્તુરી મી ડાલના,”
 “બીડા બનાના પ્રેમસે મુલ્લવાસ મેરે લાલકા.” ૫૪
 “ગૌ વેલ ગાડી લાલકી ઘોડા ગધૈયા લાલકા,”
 “સબ ચેલી ચેલા લાલજીકા મેં બધૈયા લાલકા;”
 “તું લાલજીકા ભક્ત લાડ લડાવ મેરે લાલકું;”
 સૌ લાલજીનું નામ ને મહારાજજીના કામનું. ૫૫
 લાખો કરોડો દામની એ રીત આહુતી થતી,
 તેથી કરી આ દેશની થાતી જરૂર અધોગતી;
 જે દેશમાં નાણું તણું ઉપયોગ ઉલટો થાય છે,
 તે દેશ લક્ષ્મિવંત હોય છતાં ગરીબ ગણાય છે. ૫૬
 આ દેશમાં લાખો જનો ધંધો તણ નિજ ઘેરથી,
 ખાવા મફતના માલ સાધુ થાય છે પાખંડથી;
 ભમતા ફરે તે દેશમાં જ્યાં જ્યાં સદાવૃત હોય ત્યાં,
 મેવા મિઠાઈ ખાઈને બેઠ્ઠીકર થઈ વસતા ત્યહાં. ૫૭
 નિર્ધન બિચારા દેશના કારીગરો મહેનત કરા,
 સૂકો મળે ના રોટલો ભરતા પરાણે પેટ કેં;
 જે આળસુ એટલી બની કરનાર નિર્ધન દેશને,
 તેતો સદાવૃતમાં સુખે મનમાનતાં લોજન જમે. ૫૮
 નિર્ધન તણું સંતાન પૈસા વિષુ વિદ્યા ના લણે,
 ઉત્સાહી બુદ્ધિવંત હોયે ત્હોય તે પાછા પડે;

કારીગરી આ દેશની આશ્રય વિના લય થાય છે,
 ને દેશ આખો અંધશ્રદ્ધામાં તણુતો જાય છે. ૫૯
 લાખો જનો ભૂખે મરી પરધર્મમાં વટલાય છે,
 ને કે' હજારો મણુ તણુ દરરોજ લોગ ધરાય છે;
 તે વાતનો વિચાર કોઈ દીલમાં કરતા નથી,
 હું શ્રેષ્ઠ મહારો ધર્મ રૂડો એમ લલતા અન્યથી. ૬૦
 પરધર્મીઓ આ દેશમાં નિજધર્મની વૃદ્ધિ થવા,
 તે ચિત્ત સૌનાં ખેંચવા કરતા પ્રકાર નવા નવા;
 તે આપણાથી અધિક અંશે ભાગ કાઢી ધર્મનો,
 સ્થાપે અનાથાશ્રમ દવાખાનાં અને વિદ્યાલયો. ૬૧
 દુઃખથી પીડાતા દર્દીઓ ત્યાં આશરો લેતા જઈ,
 કારણ નથા સંસ્થા દવાની અત્ર હિંદુ ધર્મની;
 મુકી ધરમને બાબુએ પરધર્મિનું પાણી પીએ,
 લોકો બિચારા શું કરે દુખથી પીડાતા હોય તે. ૬૨
 હે બંધુઓ એ રીત હિંદુ ધર્મની જડ જાય છે,
 કારણ તમારા ધર્મનું ધન અન્યથા ખર્ચાય છે;
 ત્યાગી તમારી અંધશ્રદ્ધા દેશનું હિત દીલ ધરો,
 બુદ્ધિ ખિલાવો ગોશ્લીને ઉપદેશ આ અમૃત સમો. ૬૩

ૐ શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ:

પ્રસ્તાવિક કાવ્ય.

(લેખક-ખાલાશંકર ઉદ્ધાસરામ કંથારીઆ.)

રાગ સોરઠ તાલ ગઝલ.

(ગદ્ય ચક્ર અથક્ર જન દયા પત્ર ના તો દિલમેં અપને કરાર હે.)

ખલિહારી તારા અંગની, ચંખેલીમાં દોડી નહિ,
સપ્તાર્ધ તારા દિલની, મેં વજ્રમાં દોડી નહિ.
મન માહરું એવું કુળું, પુષ્પ પ્રહાર સહે નહિ,
પણ હાય! તારે દિલ દયા, મેં તો જરા દોડી નહિ.
એક દિન તે અલકાવલીમાં, દોડી'તી સુખની છબી,
પણ શુભ થઈ જો તે શુમાની, ત્યારથી દોડી નહિ.
એ કંઈ જરા કર શોચ કે, મારી ઉપર શાને શુમાન?
મેં દેહ અર્પ્યો તોય પણ, દિલદારને દોડી નહિ.
શુમાની નુખરાખાજ એરી, સુંદરીઓ મન હરે,
પણ કોઈએ એ ચાર સમ, તુજ સુંદરી દોડી નહિ.
એ વીર વીરહી ખોળવા, તુજને જગત કંઈ કંઈ ભર્યો,

ગિરિવર શુદ્ધ કે કુંજ કુંજે, તોય મેં દીઠી નહિ.
 બાગમાં અનુરાગમાં, કે પુષ્પના મેદાનમાં,
 ખોળી તને આતુર આંખે, તોય મેં દીઠી નહિ.
 સરખાવી તારું તન મેં, ખોળી ચંબેલી વનમાં,
 પણ હાય ખુબી આજની, કરમાઈ કાલ દીઠી નહિ.
 તું તો સદા નૂતન અને, આખું જગત નિત્યે જુનું,
 મિથ્યા અપંચે ક્યાં થકી તું ! તેથી મેં દીઠી નહિ.
 તું તો ખરી જ્યાં પ્રેમ પૂરણ, પ્રેમીનાં કાળજ બળે,
 એવી દયા તો એ ! શુભાની, મેં કહી દીઠી નહિ.
 મુખચંદ્રમાં મેં દીઠી છે, આખી છબી આ જગતની,
 પણ આંખડી મૂજમાં વસી તું, તેથી મેં દીઠી નહિ.
 એ કાળજની કોર કાં, કાપે હવે તો થઈ ચુકી,
 મેં તો પ્રથમ કાપ્યું સુપ્રેમે, તોય મેં દીઠી નહિ.
 કોઈ દેવ આવી કાનમાં, દે છે શીખામણ પાંસરી,
 આ જગતની જંજાળમાં, ચતુરાઈ તો દીઠી નહિ.
 જ્યાં પ્રેમ મારો બળહળે, ત્યાં તે દીધો બદલો ખરો,
 તો આ જગત છોડ્યા વિના, યુક્તિ બીજી દીઠી નહિ.
 એક દિન મળશે તે અધર, સુધા સખૂરી બાલ ધર,
 હાં એ બધુંએ છે ખરું, પણ હાલ તો દીઠી નહિ.

દર્શનિચ્છણ.

રાગ સદર ગઝલ.

દિલદારનાં દર્શન વિના, ખીજું મને ગમતું નથી,
 પુતળી પેઠે નજદીકમાં, એકા વિના ગમતું નથી.
 મુખચંદ્ર ઓપે ઝળહળી, ઝરતું સુધા જ્યાંથી વહી,
 તે મુજ ચકોર ગરીબને, પીધા વિના ગમતું નથી.
 કુદરતતણી બલિહારીના, હું રમું રંગીલો રંગમાં,
 પણ હાય! ભરછક રંગ તને, છાંટયા વિના ગમતું નથી.
 છે માહરા નોંધે ગુન્હાઓ, નિંદકોનો દક્તરી,
 પણ મસ્ત તુજ દરબારમાં, આવ્યા વિના ગમતું નથી.
 એક જો તું દે ચુંબન મને, તો કરું કવિતા કાંકડી,
 ખ્યારી તહારા ગુણનાં, ગાયન વિના ગમતું નથી.
 મોંઘેરા તુજ ચુંબન થકી, મોંઘી કવિતા માહરી,
 પણ લેખણીને તુજ છળી, લેખ્યા વિના ગમતું નથી.
 શો મોહ હુનિયાનો કરું, હુનિયા દીઠી દો રંગમાં,
 પણ માહરે તો તાહરા, એક રંગ વિના ગમતું નથી.
 ખટકી ખટક કરૂંર કરે, ઝટકી ઝટક અંચળતણી,
 છટકી છટક કળ કાળજની, કળ વિના ગમતું નથી.
 તુજ ગૌર શીતળ સ્વચ્છ શર્વરિ, શરદ શર્વરિ નાથના,
 મિયુ બશીગલ આંહ સે, માંખ્યા વિના ગમતું નથી.
 એ તાહરી આશા ઢિગંતી, રેખ સમ પીડા કરે,

રે ક્ષણ પ્રતિક્ષણ મધુર મુખ, નિરખ્યા વિના ગમતું નથી.
 અંતર દાવાનળ જ્વાળથી, કરૂં ભસ્મીભૂત આખું જગત,
 પણ બાગ તે તુજ ખેલનો, રાખ્યા વિના ગમતું નથી.
 કંઈ સ્વાર્થ કે કારણ તહારા, પ્રેમમાં મારે નથી,
 પ્રેમનું કારણ પ્રેમ તે, વિના બીજું ગમતું નથી.
 શો સ્વાર્થ બુલબુલને ગુલાબી, રંગમાં આવી વશ્યો,
 એને ઘડીભર રંગ તે, જોયા વિના ગમતું નથી.
 ઝાઝું ન માણું હું ચહું, ઘડી એક મળવા કોટમાં,
 પણ લેખતી ન હિસાબ તું, રોયા વિના ગમતું નથી.
 પ્રતિ રાત્રીભર તુજ જ્ઞાંતિમાં, પોકાર બાદ્લ ઉડા કરે,
 ગમતું નથી ગમતું નથી, આખું જગત ગમતું નથી.

કટાક્ષ.

રાગ દેશ તાલ ગઝલ.

મધુર મધુરી આંખડીની, કટાક્ષ તે કેમ વીસરે,
 તે પર દગલબાજી ભરી, ભર વ્યંજના ક્યમ વીસરે.
 રમવા કરી'તી આજ તુજ, મૃદુ ગૌર બાહુબંધમાં,
 દરીઆઈ મોળે રડવડયો હું, દુઃખ તે ક્યમ વીસરે.
 અંતર પડેલા દરદ પર, દુશ્મન લગાડે લૂણને,
 તવ પ્રેમનાં બાધક કરે, દુઃખ હાય ! તે ક્યમ વીસરે.
 સર્વોગ કોમળ કુમુદ લજવે, એહવાં તારાં દીસે,
 પણ અંતરે પથ્થર સમી, પ્રિય ખીડ તે ક્યમ વીસરે.

મુજ દુઃખનો વિશ્રામ વહાલી, મેં ધર્યો મુખ પંકજે,
 મૂક થઈ ગયો લોગી બ્રમર હું, બંધ તે ક્યમ વીસરે.
 તૂજ કાન બંધન બેડીના, કડં બંધ એકે જુદા,
 પણ એક તૂટતાં સાત સંધાયે, કહો ક્યમ વીસરે.
 શાને ધડં ના માન જ્યારે, માનિ તું થઈ નીવડે,
 પણ નજર ગુસ્સાગાજના, રસ લાવ તે ક્યમ વીસરે.
 લઈ સ્કંધ પર વીણા મધુરી, ગાઉં તારા ગિરદ હું,
 પણ જીવ ચહે અમૃત અધરના, ઘુંટડા ક્યમ વીસરે.
 સુંદર મનોહર પ્રેમના, નિર્મળ ઝરામાં નહાઈને,
 નહાયો જગતને તૂજ માટે, ટેક તે ક્યમ વીસરે.
 બતલાવું પ્રાણ ઉપાય, ઘાયલ પ્રેમ કેરા વૈદનો,
 કરી પાશ કંઠ દશ્યા વિના, ચિત્ત ઝેર તે ક્યમ વીસરે.
 છુટી છુટી પડી કપૂર ગૌર, કપોલ પર અલકાવલી,
 રૂપ નાગણી અંતર ડસી, દુઃખ દંશ તે ક્યમ વીસરે.
 કામી વિચાર કરે કરોડો, -ચિત્ત તથાપિ શું કરે,
 પણ પ્રેમની પગ પગ કદાપો, દુઃખથી ક્યમ વીસરે.
 આવી લહેર સુગંધ લહેરાતી, -સુગંધી અલકથી,
 પેગામ આપે પણ નહિ તું, ચિત્ત તે ક્યમ વીસરે.
 અંતર રૂધીર રૂશનાઈએ, લખું લેખ નલ પાટી ઉપર,
 પ્રેમી તણા બહુ રંગ તે, શૂન્યાત્મમાં ક્યમ વીસરે.
 શાણા સ્નેહીનો સ્નેહી, મસ્તમાં મસ્તાન ખાલ,
 વીસરે ક્યમ વીસરે, તવ મધુર મુખ ક્યમ વીસરે.

મુખની મુખાઈ.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

ફટ મુખની મુખાઈને, હું વખાણ ઝાઝું શું કરું,
 દિલ દગ્ધને દલી કહે, તે દુઃખને હું શું કરું.
 અમે પ્રેમપંથી જોગીડા, અનુરાગ બાગમહી વસ્યા,
 શ્રુતિ શીર મૂક્યા પાય, પછી વિવેકને હું શું કરું.
 દુઃખ સર્વ દારૂણ ટાળીએ, પ્રાણુદીપ જાતો બચાવીએ,
 પણ મુખની મુખાઈનો, ન ઉપાય તે હું શું કરું.
 કહાં પ્રેમ દુર્લભ તાહરો, ક્યાં આ બધું ગાંડું જગત,
 મદમસ્તને દે શિખામણો, એવા મુખને હું શું કરું.
 તવ પ્રેમ તક્ષીન સર્વ વસ્તુ, વિષે વિલોકું હું તૂજને,
 ભરછક છકેલો દોડું હસતા, દુષ્ટને હું શું કરું.
 મૂજ મસ્તને બનશે કયએ, દોઢડાહી દુનિયાની સહે,
 ‘અપની વિચારે ન ઓરકી, લે સીર’ તેને હું શું કરું.
 શું શું મને સમજાવશે, કાળ કુરાની વેદીયા,
 બાળી મુક્યાં ઈજલ કુરાનો, વેદ પછી હું શું કરું.
 કહ્યું વાર વાર હજાર કે, નથી નીતિ પ્રેમી કોષમાં,
 સમજે નહિ સમજાવીયો, એ મૂખને હું શું કરું.
 મસ્તાન આખું જગત મદિરા, પાનવત ઝાઝું ધુમે,
 ડાળે ડહાપણ મસ્ત આગે, તેમને હું શું કરું.
 પૂરી પાત્ર અંતર ઉજાવલે, રંગી મદિરા પ્રેમનો,

મસ્તાન પાને સર્વદા, સડીચલ મકિરા શું કરે.
 વ્યવહાર વિદ્યા શાસ્ત્ર ને, પુરાણ દર્શન હું લખ્યો,
 ઇંજલ કુરાન લખ્યો તથાપિ, લેખને હું શું કરે.
 ભર સાગરે તોફાન વાયુ, ગર્જના ધમધોરમાં,
 ઉપકંઠ બેસી હસે ટીટોડી, તેહને હું શું કરે.
 જાયે મૂરખ નાહિ સિધા, મૂજ પંથમાં દ્રષ્ટિ કરે,
 નહિ ચાંહિકો નહિ વાંહિકો, થાયે પછી હું શું કરે.
 મૂજ પંથ દુઃખભર્યા મળે, પશુ મુખ તારા અધરનું,
 લાલચભર્યા મારગ અવળ, લીધા પછી હું શું કરે.
 જહાં મૂર્ખ ટોળું તાળીઓ, ફૂટે તહાં મસ્તાન ખાલ,
 શું કરે હું શું કરે, કરે મૂર્ખ મૂખ દર્શન પરે.

નાદાન બુલબુલ.

ભૈરવી ગઝલ તાલ.

(મહોબત ગેરસે તેરી છુઝાઢે યા રસુલ્લીલા.)

ઉડો નાદાન મન ગુલબુલ, રહો ગુલઝરમાં ના ના,
 વફાઈ એક પણ ગુલની, દીઠી ભર ખ્યારમાં ના ના.
 સુણાવો ગાનની તાનો, જઈને દાર દહીંને,
 અરે બે દહીંના દહેં, રહો દરકારમાં ના ના.
 રહો જ્યાં અંગ ને ઉપંગ, વીણા નાદ વાજે છે,
 ઘડી આ બેવફાઈના, રહો દરખ્ષરમાં ના ના.
 કંઠાપી રાતભર રો'તું, સહી શરદી ગરીબીથી,

પરંતુ બોલ એ ખ્યારે, બુલમગારે હીધા ના ના.
 સુકાશે તાહરું ગુલઝાર, પછે જો શ્રીખ આવે છે,
 પ્રજળશે વિશ્વ વન્હીથી, રહે તુજ પાંખડી ના ના.
 સકોમળ પાંદડી ઉપર, ઉનાં અગ્નિ થકી તારાં,
 અરે અફસોસ આંસુ એ, અસર કાંઈ કરી ના ના.
 અબોલા પ્રિતમે તારી, દશા કેવી કરી લારી,
 કંઈથી રડી ગાતાં, નજર કાંઈ કરી ના ના.
 પુનરી થઈ ચડયો દ્વારે, અરે તે દ્વારમાં તારી,
 કતલ કરતાં ખરે ખ્યારે, અસર કાંઈ કરી ના ના.
 નથી અડકાતું ચુંટાતું, ફેરે ફેરા તું પછવાડે,
 ગરોબીની ગુમાની એ, ગરજ કાંઈ ધરી ના ના.
 અરે એ પ્રિતમાં આખર, ન પ્રિતમ પ્રેમી પરખશે,
 જશે ગુલખંધ વન થાશે, ગુજર અંદર થશે ના ના.
 રૂવે તું રાતમાં જ્યારે, હસે ત્યારે ગુમાની ગુલ,
 અરે એને દિવે દૈવે, દયા પેદા કરી ના ના.
 સુગંધી વાસમાં ઉદાર, મક્ત છે જન્મથી તેમાં,
 ન બાકી બોલની રાખી, કૃપણતામાં જરા ના ના.
 વિધિના ઉલટા અંકો, સુવરણે ક્યાં થકી સુરલી,
 તને કોમળ અહો મન કેરિ, કોમળતા કરી ના ના.
 વળી જો એ સવારે સર્વ, અંગોઅંગ ખીલવીને,
 જઈ કરશે બીજે હાથે, વદાઈ કંઈ ધરી ના ના.
 બળાપા બાલનાથી, રાતભર રાકાપતિ દાઝ્યો,
 સમુદ્રે જઈ પડ્યો શીતળ, થવા શાંતી રહી ના ના.

મસ્ત ઇશક.

ગઝલ.

અચી કાતીલ ! સીને તું સુતું રહેજે, પડયું રહે તું;
 નથી તકસીર તારી એ, શુનેહગારી હમારી છે !
 મિસમિદ્દાહ ખતમ થઈ જા, જીકર કર ના જીગર ગમ ખા!
 હૃદય નાદાન પ્રેમીલા, દીગંબર રાખ ચોળી થા.
 કિતાબો ઇશકની ખોળો, ઉધામ્યાં પ્રેમનાં પોથાં,
 લવંધમ છે ડંખ પ્રીતિના, વિકટ છે સ્નેહ રસ્તા ત્યાં;
 આશક આ પડ્યો બેહોશ, મરી જશે એ હિજરાઈ!
 આ ફરહાદની કળરે નથી શીરીન સૂવાની.
 ખસ કમળખત દિલ લોળા ! ઉધામા છોડ ઉલ્કતના,
 ન કર તું મુક્ત અફસોસી, મળશે દાદ ના અહીંઆ !
 આ દરગાર દરવજાં ડંકા પ્રેમના બાજે,
 પરતુ બેવફાઈનાં ઉપર નીશાન ફરકે છે !
 કરી ખામોશ પછડા માં, આ તો જવાબનાં નખરાં !
 આ શુલઝાર જાફનો, ફરેબી ને દગાવાળો.
 મળે જો ના તને હીરો લગાવી કોયલો કાળો,
 બન્યું રહે મસ્ત મસ્તાનું, ન કાંઈ લેલ મેં ભાળ્યો.
 નિગાહ કર ચશ્મ ખોલી તું, માશુક આ ખડું આંહીં,
 બન્યું રહે મસ્ત મસ્તાનું અખંડાનંદમાં રાચી.
 માયિક પ્રેમ તરછોડી અનલહકનો તું કર દાવો,
 બન્યું રહે મસ્ત મસ્તાનું, મસ્તીનો તું લે દાવો.

દરદ દીલ.

ગઝલ-રાગ ભૈરવી-તાલ ગઝલ.

દરદ દીલ ક્યાં બતાવું જઈ, બધેથી ચારી મારી ગઈ,
કવિતા ક્યાં સુણાવું જઈ, હવે તો વારી મારી ગઈ.
જવું તે ઘેર શાને કાજ, પરીક્ષા પ્રેમની ના જ્યાં,
નજર શાને જરા કરવી, જહાં મહેમાનદારી ગઈ.
ધરે શી દિલ કંઈ આશા, નિરાશા અંત આવી જ્યાં,
પવન પાણી મહીં ખ્યારી, વફાદારી હમારી ગઈ.
જઈ મસ્તાનને પુછું, ગુરુગમ લેઈ બતલાવે,
કહે રે પ્રાણથી ખ્યારા, બલા શી રીત તારી ગઈ.
રહું દીન રાત મસ્તાનો, મદિરા પ્રેમનો પીને,
હવા લાગે ન દુનીયાંની સરવ ચારી વિસારી ગઈ.
બલાઓ મેં લીધી તારી, દુઃખી નિત હું સુખી તું ચાર,
બધીએ ખ્યારી લે પાછી, તુફાની રાત કારી ગઈ.
અહો નામવર પંથી, દયાળુ દોસ્ત દેશેથી,
મને આવી કહે કાંઈ, ખગર કે બાગ ખ્યારી ગઈ.
ધરી રતનાકરી સાડી, સજેલી સુંદરી શામા,
ધરા ધુરંધરા અર્પું, હવે ના ધીર ધારી ગઈ.
સહજે સહજે રીસાવું શું, સહજે સહજે અહો ખ્યારી,
ધરે છે માન શા કાજે, હવે વય તે વિકારી ગઈ.
લઈ મંદારની માળા, પ્રીવા ગોરી ઉપર અર્પું,

અહો ત્યાં એ વીધીની. એમ, પરશું મેળ મારી ગઈ.
 અહીં લઈ વાટછી તારી, રહી મુજ સંગ સેવાયે,
 સખી શાણી હવે થાકી, વસંતે એ વિચારી ગઈ.
 રહ્યો હું વિરહ દાવાગ્રિ, તને સંભારી રોયો હું,
 જગતને પોક મૂકીને, મને કોયલ વિસારી ગઈ.
 ન થાયે નેહ તે સારો, વિરહ ખૂરો પછી થાયે,
 કંઈ શાણા હજારોની, મતિ એ માંહિ મારી ગઈ.
 કવિતાની જરમ પર તર્ક, પાસેથી શુકન જોઈ,
 કંઈ મસ્તાન પોથી ફાલ, કાગળે નિત વિચારી ગઈ.
 વિરહમાં પ્યારીનાં ગાનો, સુણી થઈ મસ્ત કહેતો બાલ,
 બલા સર્વે હમારી ગઈ, બલા સર્વે હમારી ગઈ.

ફીકર માની પછી શાની.

ગઝલ.

નહીં સ્વાર્થ નહીં જોડું, નથી જોતું અમારે કંઈ,
 મૂર્ખ માનો જલે માનો, અમારે મન નહીં કંઈ.
 કરમ કરશે થશે તેવું, જહીં મળશે તહીં જાવું,
 અમારે એ નથી સ્વાર્થ, પરમ પ્રેમે અમે સાથી.
 થવાનું જે થશે તે તો, અરે ! કીધું એ કોનું રહે,
 પરમને પ્રેમ સોંપો તો, ફીકર શાની પછી માની.
 નથી જોડી નહીં માયા, નહીં કાયા અમારી કમ,

ફીકર કાયાતણી શાની ? થવાનું જે થશે તે તો.
 નહીં માયા અમારે શું ! તમારું એ નથી તો શું ?
 તહીં જાતાં કંઈ છે શું ? ફીકર શાની પછી માની.
 રમો શું સ્વાર્થમાં અંધા, છતી આંખે થઈ અંધા,
 સૌકોમાં નશીબ જાણી, ફીકર શાની પછી માની.
 અરે ! મન મેલ તું માયા, ઉપાધિ આંધળી કાયા,
 અરે ! જો એ મુકે તો તો, ફીકર શાની પછી માની.
 નહીં રડ તું મુઆ તેને, પરમ ધામે ગયા જે જે,
 નહીં રડનાર તુ રહેનાર, ફીકર શાની પછી માની.
 જવા દેને જનારાને, ઉઘાડી જ્ઞાનચક્ષુને,
 સૌ લેગાં થશું એકે, ફીકર શાની પછી માની.

એક બાળાની હૃદયદ્રાવક આત્મકથા.

કમનસીબ કમળા.

સુંદર ચિત્રો સાથે કીર્તિત. રૂ. ૦-૪-૦

એ નિશ્ચય સ્વર્ગે જશે.

સોરઠા.

કરી કમાણી આપ પરમારથમાં કંઈ દીયે;
ળળે જન્મનાં પાપ એ નિશ્ચય સ્વર્ગે જશે. ૧
નરપતિ દઇને ન્યાય પુત્ર સમ પાળે પ્રભ;
યશ જેના સૌ ગાય એ નિશ્ચય સ્વર્ગે જશે. ૨
સ્વદેશ સેવા માંડી તન ધન અર્પણુ જે કરે;
નામ અમર થઈ જાય એ નિશ્ચય સ્વર્ગે જશે. ૩
માત પિતાની સેવ પ્રેમ ધરીને જે કરે;
હરખે સરવે દેવ એ નિશ્ચય સ્વર્ગે જશે. ૪
દઇને આત્માલોગ રૂઢું ઇચ્છે અવરતું;
ધરે નહિ દીલ શોક એ નિશ્ચય સ્વર્ગે જશે. ૫
સંપ ઉપર છે સ્નેહ કુસંપથી અળગો રહે;
દે ના કોને છેહ એ નિશ્ચય સ્વર્ગે જશે. ૬
કરે ન કોને નકાર સર્વ મહાંથી સાર લઈ;
સર્વ હિત ધરનાર એ નિશ્ચય સ્વર્ગે જશે. ૭
પ્રભુ શું જોડી પ્રીત રામ હૃદયમાં જે રટે;
રાખે રૂડી રીત એ નિશ્ચય સ્વર્ગે જશે. ૮

નાનાલાલ ડી. પટેલ.

પસ્તાવો.

કરેલાં કર્મ સંસારે અરે એ યાદ આવે છે,
 સૂતો આંખો મીંચી તોપણ ભયંકર ભાસ લાવે છે;
 કીધાં કુકર્મ મેં કુડાં અરે અવનિ પરે આવી,
 વિસારી પુન્યની કુંચી ધરી છે પાપની ચાવી;
 કીધાં કાળાં અને ધોળાં વળી કૃત્યો ઘણાં કુડાં,
 ગરીબોને રડાવીને કીધા ંહેપાર પણ ભુંડા;
 કંઈ મેં લોળી બાળાઓ લઈને દામથી વેચી,
 લતાઓ પાપની સીંચી હવે પસ્તાઉં છું પ્યારા.
 લીધા પૈસા વગર હકથી કચેરીમાં લડી લાખો,
 ગુમાવ્યો જન્મને આખો હરિરસ ના જરી ચાખ્યો;
 બૂઠી મેં સાક્ષીઓ પૂરી મૂકી કંઈના ગળે છૂરી,
 અરે એ સર્વના લીધે દશા આવી અતિ ધૂરી.
 ગુમાવ્યું બાળપણ રમતે જીવાનીમાં ચઢી છંદે,
 નકામું વૃદ્ધયણ ગાળ્યું ફસીને પાપના ફંદે;
 સદા સ્ત્રી સાથમાં રમતો, વિષયની વાટમાં ભમતો,
 જીવાનીના મદે દમતો, પ્રભુને ના કદી નમતો.
 કર્યું માફ અને તાફ, ઉઘાડ્યું પાપનું બાફ,
 ગણ્યું ના કે દિને જીલે, પ્રભુના નામને ખ્યાફ;
 ગણ્યું જે સર્વ મેં માફ રહ્યું તેતો જીઓ ન્યાફ,
 કરેલું સાથ આપે છે, ભલે ભુંડું અગર સાફ.

હૃદય હરનાર કોયલડી.

હૃદય હરનાર કોયલડી સુકોમળ કંઠ સુણાવી,
ગભવી રાનને આખું સદા આનંદમય કરતી. ૧
જૂલેલા કેા પ્રવાસીને દિલાસો આપતી દેવી,
મધુરું ગાન ગાઈને અરપતી શાન્તિ એ કેવી. ૨
અહા જંગલ મહીં મંગલ મધુરા કંઠથી કરતી;
દુઃખીના દિલમાં પશુ તું અરે આનંદને ભરતી. ૩
અરે કાળી છતાં દેહે સુકોમળ નાદ તારો છે,
સરવ દુઃખો હઠાવાને સરસ એ દીલ પ્યારો છે. ૪
અહા દુઃખી તને જોઈ દુઃખી મુજ મનડું થાતું,
પ્રપુલ્લિત તુજને જોઈ હૃદય હરખેથી ઉભરાતું. ૫
નિહાળે તૂજને તેને પ્રભુનું ભાન તું આપે,
કળા જોવાને કુદરતની સરસ વિચાર ઉર સ્થાપે. ૬

પ્રભુના નામનો પ્યાલો.

નિહાળી સૃષ્ટિને આખી, અમે એ સાર છે લીધો,
પ્રભુના નામનો પ્યાલો, કરી અમૃત અમે પીધો. ૧
પિતા માતા અને પુત્રો, સકળ છે સ્વાર્થનાં સૂત્રો;
વળી ભગની અને ભાઈ, નહી સ્વાસ્થ્ય વિના કાંઈ. ૨
સગા મામા અને મામી, વળી કાકા અને કાકી;
અહા દીલભાન દોસ્તો પશુ નથી કોઈ સ્વાર્થ વિષુબાકો. ૩

પ્રિયા પણ પાસ બેસીને, રૂઢન એ સ્વાર્થનાં રોતી;
 પળે પળ થઈને પાખંડી, સદા ધન માલને જોતી. ૪
 હશે કંઈ લક્ષ્મી પાસે તો, કહેશે ભાઈ સારો છે;
 નહિ તો એ સદા રોશે, મુઝ્યો કે'શે નઠારો છે. ૫
 અહા સંતો અને સાધુ, કહે કે ભક્ત સારો છે;
 ખીલાવે ધરણીને પેંડા, અમોને રોજ પ્યારો છે. ૬
 અરે એવી રીતે સઘળાં, ભરેલાં સ્વાર્થનાં ભૂતો;
 સધાયે સ્વાર્થતો સારો, નહિ તો મારશે ભૂતો. ૭

અમારું તે અમારું છે.

ગણ્યું જેને અમે મારું, ન થાશે તે કદી ન્યારું;
 ભલે ભુંડું અગર સારું, અમારું તે અમારું છે.
 તમે લાખો દીયો માખો, સદા શક દૃષ્ટિથી ન્યાખો;
 છતાં જુદો નહિ ભાખો, અમારું તે અમારું છે.
 ભલેને અગ્નિએ ફૂંકે, વળી સાગર મહીં મૂકે;
 નહિ આ શીર મમ ઝૂકે, અમારું તે અમારું છે.
 હબરો બેડીઓ રાખો, ભલે બંધન મહીં નાખો;
 રહેશે રનેહ એ સાચો, અમારું તે અમારું છે.
 ભલેને દેહ છે જુદો, જીગર જુદું નહિ રહેશે;
 નથી પરવા જનો કે'શે, અમારું તે અમારું છે.
 અમારો પ્રેમ છે સાચો, તમારો યત્ન છે કાચો;
 કંઈને હુઝ શું રાચો, અમારું તે અમારું છે.

છતાં ના સુખ મેં જોયું.

નથી કંઈ સુખની છાયા, સદાયે દુઃખ ભાસે છે;
 જગતની આ સહુ માયા, મહીં હંમેશ વાસે છે.
 કથે છે દુઃખ સંન્યાસી, જગતના તાપથી ત્રાસી;
 ધરી ભગવાં છૂટ્યો નાસી, છતાં ના સુખ મેં જોયું.
 ચળકતો તાજ તેજસ્વી, કનકમય કાંગરીવાળો;
 મણીરત્નો જડેલાં છે, અહાંભાસ્કર સમોભાળો.
 ખૂંચે કંટક જુઓ શિરમાં, વસે છે વાસ ચિંતાઓ;
 સદાયે લોહી સૂકાયે, છતાંના અંત પશુ આવે.
 બદન જવાળા થકી સંગળે, ભભુકા આગના જાળે;
 સૂતેલા શત્રુઓ જાળે, નવી કંઈ ધૂન ઉરલાગે.
 સદા મન્મથ રહે દમતો, રહેછે ક્રોધપણુ ભમતો;
 મગજમાં લોભ પણુ રમતો, નથી જ્યાં પારતૃષ્ણાનો.
 “બનું હું વિશ્વ મહારાજ, વગાડું ભૂપરે વાજ”
 “શકે શુંતોડી કે માઝા ? અહાહા જગતનો રાજ”
 જગત છો દેખતું સુખી, ખરેખરએ અતિ દુઃખી;
 કંઈક આનંદ વાસે છે, મળે જો ભાખરી લૂખી.
 ભરેલો દુઃખનો દરિયો, ઉછાળે કદની છાળો;
 જરાં આંખો દીકાં જોળો, નકી સંતોષમાં મુખનો.

આશાભર્યું નવું પ્રભાત.

ગઝલ-કવ્યાલી.

પથારી પાપની ત્યાગી, પ્રમુગ્ધ ! આજ ભણું છું;
બ્રમણા મોહની ભાંગી, ચરણમાં સ્થાન માણું છું.
પ્રવૃત્તિ માતનો પ્રેયો, જગતના ઘેનમાં ઘેયો;
સુતો હું તો ઘણાદિવસો, હવે એ ઉઘ ત્યાણું છું.
વિષયનાં ગીતડાં ગાતો, બન્યો હું મસ્ત મદમાતો;
પડી છે દૈવની લાતો, હવે તો હારી ભાણું છું.
વિસારી કર્મના ધારા, વહાવી કર્મની ધારા;
ક્ષમા એ પાપની પ્યારા, પડીને પાય માણું છું.
હણ્યો ખૂરા વિચારોએ, ગ્રહાયો વડ્ડવિકારોએ;
જગતના વજતારોએ-જડાયો આજ ભણું છું.
બન્યો પાપી નકારો હું, થયો તમને અકારો હું;
ભરીને આંખમાં આંસુ, પિતાજી ! પાય લાણું છું.
ભરો કંઈ શૂદ્ધ મંત્રોને, રચી કર્તવ્ય તંત્રોને;
હૃદયનાં પ્રેમ યંત્રોને, સજવો એજ માણું છું.
ભલો-ખૂરો ગમે તેવો, શિશુને આશરો દેવો;
બની પૂરો તમારો હું, હવે ધર્માનુરાણું છું.

વસનજી દયાળીજી ગણુત્રા.

પ્રેમી કે પાગલ ?

ગઝલ કવ્યાલી.

જીગરથી ચાહનારાને, જીગર સાથે જડી દેશું;
 કદર જે પ્રેમનો કરશે, પગે તેને પડી રહેશું.
 નથી શીઝ્યા હમે તો પાઠ, દુનિયામાં જુદાઈના;
 ગણે જે એક તેનાથી, સદાયે એક થઈ રહેશું.
 ન દીકું સ્વર્ગ કંઈ ખીજું, જીગરની ગોદમાં જન્મત;
 અને આ જીંદગાનીની, ખરી લહેજત ભરી લેશું.
 ગણે ના જે જુદાઈ, તેમની મીઠી શુલામીમાં;
 હમે તો મોક્ષ માનીને, હમેશાં મસ્ત થઈ રહેશું.
 ભરી ખાઝારમાં આવ્યા, ખરીદી દિલ તણી કરવા;
 સમર્પી દિલ અને દુનિયા, ખરિદી દિલ અમે લેશું.
 કદુ કહેશો, દગો દેશો, કદિ જૂટી બધું લેશો;
 હમે તોયે તહમારૂં તો ! હસીને દિલ હરી લેશું.
 જીગરથી તંગ બાંધ્યો બંધ, નહિ તોડ્યો નહિ ટૂટે;
 અજલ જો આવશે તોયે, હસીને દિલ કશી લેશું !
 દગલબાજ કરી કિસ્મત, કદિ દેશે જલાવી તો;
 જિગરની ખાખ જૂસીને, સદા આનંદમાં રહેશું !
 અલખની ઇશક ધૂનમાં, ખુદાઈ નુર પૂરીને;
 ટળી માલીક કે બંદક, અમે તો એક થઈ રહેશું !

હમારી હારની કબૂલાત.

ગગન—કબૂલાતી.

હમે હાર્યા જમાનાથી, હવે કાંટો નથી બાકી;
 ઘડો પુટયો ઘણા ઘાથી, હવે કાંટો નથી બાકી.
 ઉછાળી અસ્ખલિત છાળો, હબ્બરોની કરી તૃપ્તિ;
 ગરુ પાણી પુવારાથી, હવે છાંટો નથી બાકી.
 બનીને મર્દ પાડી ખુમ, ફેડયા કાન દુનિયાના;
 થયા એ જીભના ટુકડા, હવે ઘાંટો નથી બાકી.
 નસોમાં ઝેર રેડીને, વહાળ્યું ખૂન દુસ્મનનું;
 નસોને હાડ તુટ્યાં છે, હવે કાંટો નથી બાકી.
 ગગનભેદી દિવાલોની, કરોડો આંધતા બેડા;
 તણાયા સર્વ જ્યાં પહાણા, હવે વાટો નથી બાકી.
 મહડયા આકાશની ટોચે, ઉડયા'તા વાયુની લહેરે;
 પડયા પાતાળની હેઠે ! પગે રાંટો નથી બાકી.
 જગત્ જોશે હબ્બરો આંખથી ને આંસુડાં લહોરે;
 થશે ખાલી નયનના પૂર, ત્યાં પાટો નથી બાકી.
 જયું-જેશું બધા જોશે, જશે તે જાતના દોષે;
 નથી તે શું હવે ખોશે ? ફરી આંટો નથી બાકી.

ફૂનીયાની ઉલટી ખાજ.

ગઝલ—કબ્વાલી.

ભલાની એ ભલાઈમાં, ભરી પૂરી ખૂરાઈ છે !
 ખૂરાઈની વડાઈમાં, હમે દીઠી ભલાઈ છે !
 કરી દીવાસળી કેવી ? ઝનાવી દાખડી રૂઠી !
 ભરી છે આગ ભીતરને, ઉપર કેવી સફાઈ છે !
 ખતાવી ભાવ ઉપરના, ઝનાવે ખાખ આખર શું ?
 ઠગારી મોહિની જગની, ખરી દીવાસલાઈ છે !
 ફુકાળે પાણીને ચારા, વિના ભૂખે મરે પશુઓ;
 કસાઈની છૂરી કાતિલ, છતાંયે શાન્તિદાઈ છે !
 ભલું મરવું ઘડી પળનું, રિખાવું મોતથી ખૂરં !
 અધુરું છો ગળે પૂરં, જગતને કયાં નવાઈ છે !
 કહે બહાલા અને પ્યારા ! કહે આધાર છો મહારા !
 ઉપરની એ સફાઈમાં, સરાસર ખેવફાઈ છે !
 ખધા સંબંધ છે વિત્તથી, ગ્રહો આદેશ પંડિતથી;
 ચહે છે મારવા ચિત્તથી, કહે મહોટે કે—“ભાઈ છે” !
 ગળે ‘મારું’ અને ‘તારું’, સરે જો સ્વાર્થ તો સારું;
 ન સરતાં મ્હોં કરે ખાડું ! અહીં એવી સગાઈ છે !
 અગ્નિ, સિંધુ, સોમલ, સાપ, ઉપર સાફ સુંદર છાપ !
 કરે વિશ્વાસ ખાચે થાપ, તેમાં થી નવાઈ છે !

બુઝતો દિવડો આખર, ભડકતો તેજમાં વધતો;
 વધે તે ઝાડની ડાળી, વધી આખર સુકાઈ છે !
 તરંગો જોસમાં ફૂટે, કિનારો આવતાં પાસે;
 વધુ એ ચાર મોઢાં કાપતાં, કાંઠે ચ્હડાઈ છે !
 બહુ પૂરી દશામાંથી, કુટે ઉત્કર્ષનાં કિરણો;
 થતાં પૂરી વિકટ રાત્રિ, અરૂણની ત્યાં વધાઈ છે !
 પહાડો સંગ પથ્થરના, વહેતાં ચીરીને ઝરણાં;
 સખત આફત સહી લેતાં, ઉદયની આશનાઈ છે !
 હજારો દાખલા જોયા, પ્રમાણે શાસ્ત્રનાં જોયાં;
 છતાં સંશય નહિ જોયા, ખરેખર એ નવાઈ છે !
 ધરીને ઘેર્ય વધવાની, કરે પૂરી હરિ-ઈચ્છા;
 ત્યજતાં અંતરે શ્રદ્ધા, બધી આશા હવાઈ છે.
 રહે શ્રદ્ધા તપે આશા, મિમાંસા થાય મમોની;
 જગત્માં જીંદગી ભરની, હુમારી એ કમાઈ છે.

ખોટા પ્રેમને નવાખ.

ગઝલ—કંવાલી.

બગાડી હાથથી ખાજી, કરાવો યાદ શા માટે ?
 તમે છો જનથી રાજી, પછી ફરિયાદ શા માટે ?
 કહ્યો છે પ્રેમને ચિંતામણી કે કાચ તરૂં જેવો;
 પછાડી પ્રેમ પથ્થરમાં, કરો વિવાદ શા માટે ?

વખાણે સ્વર્ગમાં દેવો, અને પૂજે જનો મહિમા;
 અમૂલો પ્રેમનો મહિમા, કરો ઝરણાદ શા માટે ?
 પ્રણય ચિંતામણી અડતાં, અને છે લોહનું સોનું;
 કહોછો પ્રેમ છે પૂરો, છતાં આ વાદ શા માટે ?
 સમાયું સ્નેહમાં સઘળું, કહે સૌ શાસ્ત્રો પોકારી;
 છતાં ઓછું ગણી પરને, કરો છો સાદ શા માટે ?
 હૃદયના પ્રેમની આંખો, ન દેખે દોષ પ્રેમીનો;
 અચળ સિદ્ધાંત આલમનો, તમે છો બાદ શા માટે ?
 નથી કંઈ નેમ રહેતો પ્રેમમાં, એવું કહે દાના;
 ધરીને બહેમ દિલઝરમાં, કરો વિખવાદ શા માટે ?
 ભુલાવી લેદને પ્રીતિ, અમારા કે'વરાવો છો !
 કરો માફ અને તાફ, મુકી મર્યાદ શા માટે ?
 સદાયે પ્રેમલિનું દિલ, ચહે કડ્યાણુ પ્રેમીનું;
 જગતની લાલચો માટે, કર્યા ઝરણાદ શા માટે ?
 કદી પ્રેમી તમે મ્હોડે, ઉખેડો છેક દુનિયાથી !
 બનીને સ્વાર્થમાં અંધા, ન લેતા દાદ શા માટે ?
 રહે છે એક રંગે અંતરો સંધાય જે પ્રેમે;
 હમે ઝરણાદ બનતા, ત્યાં તમે આઝાદ શા માટે ?

ધર્મનો વિનય વાવટો.

૨૨૨૨૨૨૨૨

ગઝલ--કંવાલી.

સનાતન ધર્મનો ઝુંડો, હમોને પ્રાણ પ્યારો છે;
 ઉતાર્યો અંતરે ઉંડો, હમારો ધર્મ ન્યારો છે.
 હતા લોગી અને રોગી, હવે તો ધર્મના યોગી;
 યુગો યુગના વિયોગીનો, પ્રભુ લેટો થનારો છે.
 છુટે જ્યાં મોહનો મારો, નથી ત્યાં દુઃખનો આરો;
 વૃથા છે અન્ય ઉપચારો, ખરો એ એક ચારો છે.
 રહસવી ધર્મની ઝોળી, વિભૂતિ કર્મની ચોળી;
 લગાવી મર્મની ગોળી, ચલાવ્યો એજ મારો છે.
 ધખાવી ધર્મની ધુની, બન્યા બકવા ત્યજી મૂની;
 બની સુખવાસના સૂની, મળ્યો શાન્તિ કિનારો છે.
 કહ્યો બાઈબલ કુરાનોમાં, વખાણ્યો સૌ પુરાણોમાં;
 શ્રુતિ પોકારતી કહે છે, બધાને તારનારો છે.
 બન્યો એ માર્ગ શ્રેષ્ઠોનો, ભર્યો બંડાર છપ્પોનો;
 હમારો સ્થાનબ્રહ્મોનો, સદ્દાનો એ ઉતારો છે.
 ગગન-પાતળ-જળ-સ્થળમાં, અણુ-પરમાણુ-રજકણમાં;
 ચરાચર વિશ્વલીલામાં, બધે તેનો પ્રસારો છે.
 બનીને પ્રહ્લ્લવનિ પોતે, જગાડે જગતી જ્યોતે,
 વસ્યો છે સૂર્યશશિમાં તે, જમતનો એ સિતારો છે.

ધ્રુમે છે સૂર્ય મંડળમાં, ફરે છે પ્રાણી પુદ્ગલમાં;
 રહે છે સર્વ જળ-સ્થળમાં, છતાંએ સૌથી ન્યારો છે.
 ખનીને જ્ઞાનના તારો, પ્રજાને પાપના ભારો;
 પ્રભુના ભક્તને પ્યારો, અકર્મીને અકારો છે.
 સજીને ધર્મનાં હથિયાર, થયા સંતો હમે તૈયાર;
 હવે શા દુશ્મનોના ભાર ? વિજ્ય આજે થનારો છે.
 બાણો જ્ઞાનનાં છૂટ્યાં, જગતનાં બંધનો તૂટ્યાં;
 રસાયન પૃથ્વીનાં ખૂટ્યાં, હમારે એજ પારો છે.
 હમારા અદ્ય જીવનને, લૂંટાવ્યું ધર્મના નામે;
 ઉઘાડી આંખ જોયું તો, અસર તેની વધારે છે.

પડદામાં દૂપાયલા પ્રેમીને.

ગઝલે હક્કા.

લીધી તમે શું બહાલા ! બાધામન જોલવાની ?
 દીધી મને નિરાશા, શું આંખ ચોળવાની ?
 જોયા અનેક દેશો, લીધા અનેક વેશો;
 કારી ન કાંઈ ફાવી, તુજ શક્તિ તોળવાની !
 વાંચ્યાં અનેક શાસ્ત્રો, સેવ્યા અનેક સંતો;
 કુંચી નથી જણાતી, તુજ દાર જોલવાની !
 સુરમા અનેક આંજ્યા, લઈ જ્ઞાનની શલાકા,

દૃષ્ટિ ન તોય પામ્યા, તુજ રૂપ વિલોકવાની.
 ધરી પ્રેમભાવ પ્યારા ! ચીર્યાં જીગર હમારાં;
 આશા ન જાગી ઉરમાં, તુજ ભાવ લાગવાની.
 બહુ ન્યાય-દર્શનોની, ગલીઓ ફરી તપાસી;
 યુક્તિ ના હાથ લાગી, તુજ દેશ પહોંચવાની.
 જોવા જીગરથી આવ્યા જોજા ઘણા ઉઠાવ્યા;
 કારી ન કાંઈ ચાલી, પડદો ઉપાડવાની.
 તલસ્થું છે નેનચાતક, જ્યોતિ નિહાળવાને;
 પુણ્યો ન પાર પામ્યાં, પાંપણ ઉઘાડવાને.
 ‘મહારી’ અને ‘હમારી,’ સુણી શુંજ ન્યારી ન્યારી;
 ઘડીએ છતાં ન આવી, જે જોલ જોલવાની.
 મદમસ્ત પ્રેમખ્યાલી, આવ્યો હું હાથ ઝાલી;
 દીઠી સદાય ખાલી ! ક્યાં આગ હોલવાની !

કુસંપનું કેદખાનું.

ગઝલે હક્કા.

બંદી બનીને જોડા, દુનિયાને બાંધનારા;
 સાંધા પડ્યા છે હેઠા, સૌને એ સાંધનારા.
 ગાતાં મધુર ગીતો, બુલબુલ ગગન વિહારી;
 ઘેરી ઝિમારી ઝેરી, નથી ઝેર ઉતારનારા.
 શાની શુરૂ થક્યા છે, ચેલાના ચોપડામાં,

વેચાય જ્ઞાન તેનાં, જગમાં નથી લેનારા.
 ગાજી-ગજાવી મૂક્યું, બ્રહ્માંડ બેય બાજુ;
 મહોડે લગાવી તાળાં, બેઠા એ બોલનારા.
 સમજ્યાં મધુર વેરી, નિદ્રા નિશાએ ઘેરી;
 સૂતા જરા ત્યાં આવ્યા વેરી જગાડનારા.
 ઉરતંત્ર સાથ સાંધી, એ રજાઓ એકતાની;
 સમતા સીતાર શાને, ભાંગો આ ! તોડનારા !
 મરવા અને સૂવા દો, છે ઈશ્વર ઉંઘ મીઠી;
 આ કેદખાનું બૂરું, મરવું ગમે ઘણેરું;
 છૂટે ન છોડ્યું તનડું, નથી કોઈ છોડાવનારા !
 વાગે સીતાર લૂણે, બેસુર સુરો થયા છે;
 તાણી ન તોડવાને, નથી કોઈ વારનારા !
 નાંખો ભલે ઉખેડી તોડીને મૂળમાંથી;
 રહેજો તમે મારનારા, બનશું અમે ચાહનારા !

મિત્રના વેષમાં રાત્રુ.

ગજલ—કંવાલી.

ન જાણ્યા લેદ કદિયે જે, તહમારા દિલ મહિં ડાલે !
 ન આણ્યાં ખેદનાં આંસુ, રહડાવી જુદમ હિંડાળે.
 હસ્યા આનંદથી જ્યારે, અમે વ્યાધી સહી રાયા;
 હમારા મોતમાં આજે, રહડયો શો રંગ તમ ડાળે ?

લગાવ્યા છાતીયે પહેલાં, કહ્યા મીઠું વદી “મહારા;”
 હજારો ત્યાં દીધાં વચનો, ન પાળ્યો એક પણ કાલો !
 દબાવી છાતીયે છાતી, હવે શાને છૂરી કહાડી ?
 બનીને બેવફા આજે, અમારાં કાળજાં છાલો !
 હતી હીરા તણી માળા, મનોહર ડોકમાં ચૂલી;
 બુદ્ધમની વાંસળી વાગી, બનીને નાગ શું ડાલો !
 ભયો પ્યાલો પિયુષનો તે, જહર શાને બને આજે ?
 જલાવી તન બદન ભૂંડા ! જીગરની ખાખ શું ચોળે ?
 થશે જો આગ તો સ્હામે, તમેને આગ મળવાની;
 થશે શું કાળજી ટહાડું, ત્હમારું આગને સોલો ?
 કહે છે ન્યાય કુદરતનો, કે, કરશે ઠારનારા સૌ;
 તમે ખાળો બની જલિમ, પછી શું પાપ નહિ બોળે ?
 હજારો રાત વાતોમાં, ગુમાવી ઘાત કરનારા !
 નહિ શયતાન પણ આવે, કદિ તમ બુદ્ધમને તોલો.
 કર્યો જેને વડા તહેની, વડાઈને પિછાનો કંઈ;
 બની પેદા હવે આજે, પ્રભુનું નામ શું બોળે ?

અકાળે કરમાયેલાં ફુસમને !

ગમલ.

સુવાસિત પુષ્પ ! ખ્યાશ તું !
 ઉગ્યું શાને ખર્યું શાને ?
 સુકોમળ બાળ ! બહાલા તું !
 મળ્યું શાને ? ગયું શાને ?
 છળિ પ્રેમે રસિલી જે;
 હૃદય માંહિ વસેલી છે;
 ન વિસાડું કદી તહેને;
 વિસારી તું વહું શાને ?
 થયું તું કૂર શું ભૂડાં !
 અરે નિર્દોષ બાલુડા !
 નિરંતર ચાહનારાં દિલ-
 ને સળગાત્રી વહું શાને ?
 ગમ્યું અહિંથી જવું શાને ?
 જવું ત્યાં આવવું શાને ?
 હૃષીને પોષનારાંને,
 ઉડી ભાતું રહું શાને ?
 જીગરને ડંખ મારીને,
 જખમ ઉડા ઉતારીને.

વિના વાંકે વિદારીને;
 જવું આજે ચહું શાને !
 પ્રથમ પ્રીતિ ખતાવીને;
 મધુર મુખડું ખીલાવીને.
 અમારું કહેવડાવીને;
 પરાયું તું થયું શાને ?
 ગમ્યું ના મુંપડું આજે;
 ન રહેવાતું વિચારીને;
 નહોતું તું હમારું તો;
 પ્રથમ ફડું કહ્યું શાને ?
 ત્યજી પ્રેમી જીગર જીતું,
 કર્યું તહે રંકજીહ સૂતું !
 ખુંચાવી રત્ન જીવનનું;
 હવે તન આ રહ્યું શાને ?

વિપરીત-સેવા.

ગમલ—કંવાલી.

કગારી મોહિની આશા ! કરે સંસારની સેવા !
 વિતૃષ્ણના વિકૃત પાસા ! ધરે નિઃસારની સેવા.
 બળબ્યાં દોલ ને વાળાં, ઘણાં ફેડયાં કર્મોં સાળાં;
 કરી ગીતો રચી તાળાં, જખમ સીતારની સેવા.

ગભીરી મોહની ઘેરી, ખનીને કર્મના વેરી;-
 ભરી ખિમારીઓ ઝેરી, કરી ખિમારની સેવા.
 કરી સાચાં અને ભુકાં, ખનાવ્યાં કાળજી ખુકાં !
 રહ્યાં છે હાથમાં હુકાં ! કરી વ્યાપારની સેવા.
 નિચોવ્યાં માંસ ને મજા, લુંટાવ્યાં લાલ ને લજા !
 સહી સેતાનની સજા, કરીને ખ્યારની સેવા.
 રતિના રંગમાં રાખ્યા, નયનના મારમાં નાખ્યા;
 વિષયનાં પુસ્તકો વાંચ્યાં, ધરી દિલદારની સેવા.
 વિસાર્યા ભાવ મર્મોના, ઉથાપ્યા માર્ગ ધર્મોના;
 ધરી બોજા કુકર્મોના, કરી કુંભારની સેવા.
 તણને પુષ્પ ક્યારાને, કરી છે ચારની સેવા.
 ઠગીને નાથ ખ્યારાને, કરી છે ચારની સેવા,
 વિષયવૃત્તિ સદા સેવી, તણ શાન્તિ શીયળદેવી;
 કરી આ દુર્દશા કેવી ! ધરી બદ્ધકારની સેવા.
 વિસારી વિશ્વના દેવા, તણને મોક્ષના મેવા;
 સ્વછંદે સાધતા શું અંધ, બેદરકારની સેવા !
 તણ મરજાદ ને કુળ લાજ, ચણતાં પાપ કેરી પાજ;
 કુટિલ બુદ્ધિ બતાવે આજ, દરિયાપારની સેવા !
 હજારો વેઠતા વાંધા, સડાવ્યા અંગના સાંધા !
 ખુશીથી ખાસડાં ખાધાં, કરી પરનારની સેવા.
 વિસારી એક ગિરિધારી ! સ્વિકારી લાખ લાચારી !
 હુદયના હારને હારી, કરી લાચારની સેવા.

દેખાડશો ક્યારે ?

ગઝલ—કન્વાલી.

અમૂલા ધર્મ પૂર્વજના, ધરી દેખાડશો ક્યારે ?
 પરાક્રમ વીર તનુજેનાં, કરી દેખાડશો ક્યારે ?
 હતા પૂર્વે બહુ મોટા, થયા શાથી હવે છોટા ?
 પડ્યા જે વીર્યના તોટા, ભરી દેખાડશો ક્યારે ?
 કહોછો વીરપુત્રો છો, કહો છો ‘સૌ સુપુત્રો છે;’
 બતાવી પાત્રતા પહેલી, તરી દેખાડશો ક્યારે ?
 વડીલો યજ્ઞવેદીમાં, ધૂનીને ધમધમાવીને;
 જગત્ પાવન કરી દેતા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?
 હતા દાનેશ્વરી પૂરા, કરણ ને પાર્થ સમ શૂરા;
 ચળકતા હિંદના હીરા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?
 હમેશાં દેશહિત ચ્હાતા, હૃદયના નીરમાં ન્હાતા;
 મહા બળવાન ગુણજાતા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?
 સમરમાં કીર્તિ વરનારા, અમર નિજ નામ કરનારા;
 અચળ ઉત્સાહ ધરનારા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?
 ધીરજ ને ધામ ધરનારા, વિજયની માળ વરનારા;
 અરિનું હીર હરનારા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?
 પ્રતાપી રામ રણધીરા, ભરત જેવા અચળ વીરા;
 ભક્ત હનુમંત સમ હીરા, ફરી દેખાડશો ક્યારે ?
 પ્રતાપી પાંડવો પ્રેમી, કુશળ મીઠુજી સ્વામી;

વિદુર-ઉદ્ધવ સમા નેમી, ફરી દેખાડશે ક્યારે ?
 પ્રતાપી પ્રાણ દેનારા, પ્રભનાં કષ્ટ હરનારા;
 કસોટી તીવ્ર સહેનારા, ફરી દેખાડશે ક્યારે ?
 કર્યા જે તેમણે કામો, ઉઘાડ્યાં સ્વર્ગનાં ધામો;
 તમે પણ એ સમાં નામો, ફરી દેખાડશે ક્યારે ?
 સ્વીકારી શુદ્ધ આ સેવા, પ્રભુ દઈ મોક્ષના મેવા,-
 દિવસ અતિ ઉજળા એવા, હરિ ! દેખાડશે ક્યારે ?

દગાખાન ઉલ્ફત.

ગઝલ—હકા.

(યહ બહારે બાગ દુનિયાં ચંદ્રોજ-એ રાહ.)
 નેઈ મેં આ જહાંન સારી બેવકા !
 જ્યાં કરી ત્યાં ખોઈ ચારી બેવકા !
 હું રઝળતો ઈશકના બાબરમાં,
 શોધતો ગુન-બેવકાઈ બેવકા !
 મેં જગાળ્યો દારપર અહાલેક ત્યાં-
 તહે ભરી નામે સફાઈ બેવકા !
 ઇન્તેબરીથી કલામે સાંભળ્યા,
 મહેં કરી કુરબાન મુરત બેવકા !
 ચૂસું તહે હું હોઠપર કે ખુલિયે ? !
 દિલ વસાવી ખ્યારી મૂક્ત બેવકા !

ત્હારી ગલીમાં આવતાં જખમી બની,
 બેઠમાની મેળવી છે બેવફા !
 વેચી બેઠા દીન ને ઈમાન હું,
 કંઈ રડું-કંઈ કંઈ લવીને બેવફા !
 પેરમાં બેઠી ગળે જંજીર છે !
 કચઢખાનું લોગવું હું બેવફા !
 મૌત છે ખ્યાડું મને આ કચઢથી,
 જીવતો શાને બળું હું ? બેવફા !
 પાઈ જામે ઈશક અય દિલદાર રહે !
 ચક્ષમમાં આંસુ ભરું છું બેવફા !
 બેવફાઈ બેઠને ત્હારી સનમ !
 જો તબ્બું તો હું ઠરું છું બેવફા !
 કર નજર રૂખસત તાણા પયગામને,
 આખિરી તસલીમ કરું છું બેવફા !
 ખુશ રહે, હાંસી કરી મ્હારી જીગર !
 ત્હારી હાંસીમાં મરું છું બેવફા !
 વસ્લમાં દીદારની ઝાંખી કરી-
 પ્રાણુ પરવાના તને છે બેવફા !
 કતલ કરવા કદ્રદાની શીખજે,
 કંઈ નથી બીજી તમન્ના બેવફા !
 કર કરમ તું, ધર રહમ દિલબર જરા,
 ભર નમક એ જખમપર એ બેવફા !

દદે-દિલ #મરહમનું +તાલિખ થાય તો,
 ફેર સમજું તુખમમાં હું એવફા !
 કોણે ખતાવી હાય ! રાહે ઇશક આ ?
 કમનસીબી ક્યાં કહું ? હું-એવફા !
 બનથી બેબાન હું પાગલ બન્યો,
 કહે હજી શું શું સહું હું એવફા !
 સર કર્યું હાજર ખતાવી જામ મહે,
 બાનનો પાયો તને રમય એવફા !
 =ખું વહાવી મેં +કદમખોશી કરી,
 બેતરસ બેદિલ તું નિર્દય એવફા !
 જીંદગીની જામમાં ઉદ્ધત ભરી,-
 મહે કરી મહેમાની તહારી એવફા !
 ઉદ્ધતે લાચારનો કંઈ ખ્યાલ કર !
 કર ખતમ આ #આહોબરી એવફા !
 જીંદગી હાર્યો નિગાહે-ચશમમાં,
 ચારી ના કરતા, પુકારું એવફા !
 ગુલ થતાં ચિરાગ એ ખુદારે વસંત !
 ઇશક કાતિલ જહુર ધારું એવફા !

જગતના ઝેરના પ્યાલા !

ગમલ.

દિલોળનીથી ઉભરાતા ! પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !

સળગતા આગ સમ તાતા ! લીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !

ઉઠો-આવો-દુઃખી ! દાતા ! ભરી લો અંતરે શાતા !

બનો પી મસ્ત મદમાતા ! લીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !

રૂઢનનાં ગીતડાં ગાતા, રહ્યા શું આમ સીદાતા ?

જગતનો ગમ સદા ખાતા, પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !

પ્રભુની પાઠશાળામાં, પઢે તે બાળ-બાળાનાં;

ગણુવાને ખરા જ્ઞાતા, પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !

સદાચે આત્મધન ખોતા, રહ્યા બેસી સુરત જોતા;

દુઃખીની આંખડી લહોતા, લીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !

ગણીને શત્રુને મિત્રો, ભૂસીને સ્વાર્થનાં ચિત્રો;

વધારી અંતરે શાતા, પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !

હૃદયનાં બંધનો કાપો, નિયમના માર્ગને માપો;

રહો સંસારમાં રમતા, લીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !

ઉખેડીને જૂના પાયા, ચડાવી લો નવી કાયા;

નવા બાંધી નિયમ નાતા, લીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !

ભરીને ભાવનાં ભાથાં, સજો સહુ એકતા બ્રાતા !

ત્રેહો રંગે ભર્યા રાતા ! પીઓ આ ઝેરના પ્યાલા !

પ્રભુનો પ્રેમરસ પાતા, બધાને પ્રાણથી રહાતા;
 દયાના નીરમાં નહાતા, પીઓ આ ઝેરના ખ્યાલા!
 કસુંબી લાલ કે લીલા, થશે રંગો બધા હીલા;
 હસી 'કાળા' અમે આતા, પીઓ આ ઝેરના ખ્યાલા!
 બધા આ રંગ દુનિયાના, ફના થાતા-ઉડી જતા;
 જહુરના રંગ રહેવાના! પીઓ એ ઝેરના ખ્યાલા!

કર્તવ્યની કિંમત.

ભૈરવી--ગઝલ.

હાર શું કિંમત હરામી-ચત્રથી સહુ ધાય છે!
 હારતાં કિંમત નકામી, જીંદગીની જાય છે.
 જ્યાં પડે પાછો લથડતો, પાય ત્યાં ટટ્ટાર થઈ;
 હમ ધરીને ભર કદમ તું, શ્રીગુરુ ગમ ગાય છે!
 એક શ્વાસે આકરાં, કામો કદિ થનાં નથી;
 ફળ પ્રબળ એ પ્રેમનાં, પુરુષાર્થથીજ પમાય છે.
 લેખાં બધાં આ જીંદગીનાં, ભૂલતાં ફરીથી ગણા;
 ફૂલે અને ભૂલે બધા, એ ફાયદોજ જણાય છે.
 તાક્યાં નિશાનો લક્ષથી, તે ચોટમાં ચોંટી રહે;
 ધાર્યા ફળોને પામતાં, નર વિશ્વમાં વખણાય છે.
 જે બીજ વાવ્યાં ખંત ને ઉત્સાહથી ભૂમિ વિષે;
 વાવ્યાં યથા કાળે ફળે, ત્યારેજ પાક લણાય છે.

છે કર્મમાં અધિકાર ત્હારો, ત્યાં ઉચ્ચારો ના ઘટે;
 કટિબદ્ધ થઇને ખેડ કરવી, એજ ધર્મ મનાય છે.
 સ્ત્રીમાં હશે જો ભાગ્ય ને વરસાદ જો સારો થશે;
 ફલ શ્રેષ્ઠ પૂર્વ પ્રયાસનાં, સંતુષ્ટ થઇ શોધાય છે.
 જો મંદભાગ્યે રૂઠશે, મેઘો અતિવૃષ્ટિ થશે;
 તો છેવટે નિજ યત્નમાં, કર્તવ્યથી છૂટાય છે.
 માટે ધરીને હોંસ, અગ્રેસર બની કર્તવ્ય કર !
 થાનિડરો આજેવસંત ! અહિં—કર્તવ્ય વાયુ બહાય છે.

નવા સિદ્ધાંતવાદીને સનાતનીનો જવાબ.

ગઝલ—કબાલી.

કથો છો શાસ્ત્ર એ શાને ? હમે બહુ બોધ લીધા છે !
 અમારા પૂર્વજે અમને, ઘણા ઉપદેશ લીધા છે !
 જગતના બોધનારા શું, પ્રહીશું બોધ બીજનો ?
 અમે પણ શાસ્ત્રના ઉંડા, ઘણાંયે શોધ લીધા છે !
 ગમે તેવું અમારું છો રહ્યું, લેવું નથી પરનું—
 હજારોમાં અમારું શ્રેષ્ઠ, એ હિસાબ સીધા છે.
 સ્વધર્મજ શ્રેયકારી સાફ, શાસ્ત્રો સાફ પૂરે છે;
 કરો દિલમાં અદલ ઇન્સાફ ! બેમાં કાણ બીધા છે ?

ગુનાહો આંખમાં ધૂસી, ગુનાહોને બતાવે છે !
 તમે વાંકા ભલે કહેતા, હમારા માર્ગ સીધા છે !
 નહીં આખર સુધી છોડે, સ્વીકાર્યા માર્ગને સાધુ-
 શિખાવો ભીરૂતા તેને, જનો જે દિલ બીધા છે !
 નિધન આવે છતાં ડગશું, નહિ નિજ ધર્મથી ભાઈ !
 અમે શ્રીકૃષ્ણના મુખથી, પ્રબળ ઉપદેશ લીધા છે.
 પીવાડો ઝેરના પ્યાલા, નથી તલભાર પણ પરવા !
 વિધર્મોને ન અડવાના, હમે સૌગંદ લીધા છે !
 કરી રાતાં નયન કોપો, ધખાવી આગ સંતાપો !
 મરીશું નહિ કદી જેણે, સુધાના જામ પીધા છે !
 સનાતન અમૃતે સીંચ્યાં, કદી દીઠા નથી મરતા !
 મીરાંએ ઝેરના પ્યાલા, ધરીને પ્રેમ પીધા છે !
 તમારું કે અમારું કોઈનું ધાર્યું નથી થાતું-
 થનારું થાય છે તેમાં, તહમે શા હાથ દીધા છે ?

ખેદ્યા દિલખરને.

ગઝલ—કબૂલી.

ચુકડચું પ્રહ્લાંડ ચકડોળે, જાગરમાં આગ વરસે છે !
 સીતમગર ! કાળજાં ફેલે ! જાગરમાં આગ વરસે છે !
 ભલે લૂટો-ભલે ફૂટો ! રિહાઈને કરી નાખૂદ;
 દરેદર બુદ્ધિ રેલાવો, જાગરમાં આગ વરસે છે !

કસમ છે રહેમ ના લાવો, મરેલાને તમે મારો !

હમારે મોજ મરવામાં ! જીગરમાં આગ વરસે છે !
નથી એ જીંદગી સાચી, નથી જે જીંદગી મીઠી !

જીવે તે સૌ મૂવા જેવા ! જીગરમાં આગ વરસે છે !
નથી કંઈ ફિક મરવાની, નથી મરવું કહો કેને ?

ભણું મરવું સદા માટે, જીગરમાં આગ વરસે છે !
જીવીને આફતો વેઠી, હજારો વ્યાનતો લીધી !

કરી છે એ કમાઈ કે, જીગરમાં આગ વરસે છે !
બનો ભલિમ-બનો કાતિલ ! જહુર સૌથો રંગેરંગમાં !

મરો-મારો બધી આલમ ! જીગરમાં આગ વરસે છે !
દગાખાજી કરી આજે, બનો રાજી ભલે પાજી !

ક્યામતના કહે કાજી, જીગરમાં આગ વરસે છે !
ક્યામતના દિવસ માટે, કરો કે ના કરો પરવા;

હમારો ખ્યાલ એકજ છે, જીગરમાં આગ વરસે છે !
જગત્ ઇન્સાફનો તજતો, કસોટી આખરે કરશે;

હમે એ રાહ પર બેઠા, જીગરમાં આગ વરસે છે !
ભલાઈ કે ખૂરાઈનો, નથી કંઈ ખ્યાલ આજે તો;

દિવસ એ આવતાં જશે, જીગરમાં આગ વરસે છે !
જલાવી તનબદન સોલા, વહેશે પાર દુનિયાની !

મિલાવી ખાકસારીથી, જીગરમાં આગ વરસે છે !
સદાના ખાક છોયે આ, ખુદાના પાક ગંદા છે !

કદિ અંધા નહિ જોશે, જીગરમાં આગ વરસે છે !

લગાવો જહરની યુકો ! જગાવો આગના સોલા !
 પછી પોકારજો આગિર, “જીગરમાં આગ વરસે છે !
 ગરલ પીધું સુધા છોડી, વિષમ ઉરવાસના જોડી !
 ખુદાઈ રૂઢની ત્હોડી, જીગરમાં આગ વરસે છે !
 વસંતાનિલ અનલ કૂકે, પ્રગલ શયતાન સર ઝૂકે;
 મજહબે જામ પર થુકે ! જીગરમાં આગ વરસે છે !
 ઉઠ્યાં આતિશ તણાં મોજાં, વહ્યા સિંધુ તજી માજાં !
 અનેરાં કર્મનાં વાજાં, જીગરમાં આગ વરસે છે !
 જીગરમાંથી મહા જવાલા, વહી છે સમગ્રોકોમાં !
 કરે પ્રહ્લાંડના ચૂરા ! જીગરમાં આગ વરસે છે !

એક વ્યાજબી દાવો.

ગજલ—કબાલી.

વિનવીએ તાત ! પાળકને, સ્મરે છે કોણુ બીજા ત્યાં ?
 મજેલા હક્ક બાળકને, હરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
 ભર્યું છે ન્યાયનું અમૃત, પિતાના પ્રેમ કુંપામાં;
 તરે જો એક મૃત્યુને, મરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
 જીભળી છે દિશાઓ દેવ ! સમદૃષ્ટિ તણા સૂર્યે !
 વિષમ દ્રષ્ટિ વિદેશોમાં, ભરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
 પિતાનો પ્રેમ પૂરો એ, હમારો દેવ દાધો છે;
 છતાં અન્યાયના રસ્તા, ધરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?

દવા દીધી દુઃખો હરવા, પ્રજા કલ્યાણને કરવા;
 અને સાજા હજારો જો, મરે કેમ બીજા ત્યાં ?
 સુખી મોટા, દુઃખી સાચા, નથી એ ન્યાયની સીમા;
 દુખે તરનાર દરેયામાં, તરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
 ચણી છે ભીંત ધારાથી, ન પેસે ટાંકણી જ્યાંથી;
 નજર સામે અહિં હાથી, સરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
 નથી આ ન્યાયની કન્યા, બળરે વેચવા મૂકી !
 રહે દાના કુંવારાને, વરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
 વગાડીને વિવિધ વાળાં, કર્યા હૃદયનાર મતલેદો;
 કર્યા જ્યાં બંધ દરવાજા, ગરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
 અચળ સૂત્રે પ્રજા બાંધી, હૃદયના સ્નેહથી સાંધી;
 રહે છે એક સીમામાં, ખરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?
 પડે દરિયાવમાં ખિંદુ, બને છે છીપમાં મોતી !
 ઠરેલાં બુંદ વિષ રૂપે, કરે છે કેમ બીજા ત્યાં ?

દવા વગરનાં દુખડાં.

ગજલે હક્કા.

સહેતાં હજારો આફત, સીનો ગયો ઘવાઈ !
 ગરદન હમારી કિસ્મત, કાપે બની કસાઈ !
 સંકટ સંત સહે છે, બળને ખુશાલી રહે છે !
 ઉલટું સલિલ વહે છે ! શી સદિની સફાઈ !

પાખંડી ને શીખંડી ધૂમે ઘણા ધમંડી;
 ફાવે કુપાત્ર ફંદી, એ ન્યાય શો હવાઈ !
 તેજ પડ્યા છે ધીમા, ગરવો ગુમાવી ગરિમા !
 જેનો અપાર મહિમા, મહિમાં રહ્યો છવાઈ.
 વેશ્યા વિલાસ માણે, સતી આંખ અશ્રુ આણે;
 જીવે દુઃખે પરાણે, કલિની કલા છવાઈ !
 રાહુ પ્રકાશ વેરે ! રવિને તિમિર ઘેરે !
 ભૂંગળ વિના હમારી, ભજવાય અહિં ભવાઈ !
 પરમાર્થ યજ્ઞ-કુંડે, સર્વસ્વ-હોમ દેવા;
 ખીડું ઉઠાવનારા, દીઠા ન કોઈ ભાઈ !
 ધીમા કદમ હમારા, વંટોળિયે રહુડ્યાં છે !
 પોતાની વાત શી બ્યાં, પીડા પડી પરાઈ !
 પરની ઉપાધિ વેઠી, સુખની ઘડી ન દીઠી !
 દિલ દર્દે-દાહ-દુઃખની, દીઠી નહિ દવાઈ !
 વિશ્રામ વૃક્ષ આપે, તેનીજ ડાળ કાપે !
 આખર તવાય તાપે, તેની નથી નવાઈ !

મહાપાપીનો પશ્ચાત્તાપ.

ગઝલ.

ભયંકર આ જીવનનો, પ્રભુ ચરણે ઝુકાવું છું;
 ઝીલી તોફાનનાં ઝોકાં, હવે પસ્તાઈ આવું છું.
 ઉઠ્યો હું દુષ્ટ અંગારો, ભર્યો મ્હેં પાપનો ભારો;

અકારો જન્મ આ મહારો, હવે શરણે સુહાવું છું.
 ધરે ધર જુદમ રેલાવ્યા, પ્રપંચો પૂર્ણ ફેલાવ્યા;
 જખમ કારી ગળુ માર્યા, હવે માથું નમાવું છું.
 ગુન્હાઓ મહેં બહુ કીધા, જખુન કામો કરી લીધા;
 હૃદય નિર્દોષનાં વિધ્યા, હવે આંસુ વહાવું છું.
 બચંકર પાપની મૂર્તિ, ધરી શયતાનની સ્ફુર્તિ;
 કરે સંતાપની પૂર્તિ, જીવન મરણે વહાવું છું.
 હસે શયતાન મહેં સહામે, ધુજે ધરતી કુટીલ નામે;
 નરાધ્રમ શાન્તિ ક્યાં પામે ? જીગરની આગ લાવું છું.
 સતાવી પાકદામનને, હર્યું છે મહેં શીયળ ધનને;
 તપાવે તાપ એ તનને, અગન મનની બુઝાવું છું.
 ગરીબના લોહીમાં નાહી, દુરાચારો ઘણા વાહી;
 કટારી જુદમની સાહી, હવે તમને મનાવું છું.
 બનીને પાપમાં પૂરો, કયો મહેં ધર્મનો ચૂરો;
 બન્યો ખૂરા થકી ખૂરો, હવે કિન્નો સમાવું છું.
 ઉથાપી આપની આજ્ઞા, કરી વૃત્તિ દુરિતમગ્ના;
 સહું સહુ પાપની શિક્ષા, મરણ શય્યા બિછાવું છું.
 અધમ અપરાધ કરનારો, બન્યો ગુણહીન ગોઝારો;
 કર્યા નિર્દોષ સંહારો, કુટિલ મહોડું બતાવું છું.
 બીષણ આ નર્કની જવાબા, જગાવે છે પ્રમળ સોલા;
 ખુંચે છે તનબદન બાલા, જીગર દુઃખમાં ગુલાવું છું.
 દુઃખી કીધી સતી દારા, વહાવી લોહીની ધારા;

સમા એ આપની પ્યારા, હવે માથું મનાવું છું.
 કૃપાધન છે દયાસિંધુ ! પ્રભુજી દીનના બંધુ !
 ચરણ લોટી શરણ વંદુ, દયા લિલા હું ચલાવું છું.
 પ્રભુ છે શાન્તિ સુખદાતા, હૃદયમમો તણા શાતા;
 તમે સાચા પિતા-માતા, ચરણમાં શિર ઝુકાવું છું.

વિધિ વિડંબન.

યું કહું કથની મારી રાજ, શું કહું કથની મારી;
 મને કમે કરી મહીયારી રાજ--શું.
 શેવપુરના માધવ દિજની, કામલતાલિધ નારી;
 પ કળા ભર જોખન લાળી, ઉર્વશી રંભા હારી-રાજ.
 પારણે કેશવ પુત્ર પોઢાડી, હું ભરવા ગઇ વારી;
 શેવપુરી દુશ્મન રાયે ઘેરી, હું છુટઇ પનીહારી-રાજ.
 પુભટે નિજ રાજને સોંપી, રાયે કરી પટરાણી;
 તર્જ તણા સુખમાં પણ માધવ, વિસરે નહિ ગુણ ખાણી-રાજ.
 ર્ષ પંદરનો પુત્ર થયો તવ, માધવ દિજ મુજ માટે;
 મમતો યોગી સમ ગોખેથી, જાતાં દીઠી વાટે-રાજ.
 દાસી દ્વારા દિજ બોલાવી, દ્રવ્ય દઈ દુઃખ કાપ્યું;
 યેજ્ઞનિશિ મહાકાળી મંદિર, મળશું વચન મેં આપ્યું-રાજ.
 કારમી મુકે ચીસ પોકારી, મહિપતિને મેં કીધું;
 એકાદી મહાકાળી જાવા, તમ દુઃખે મેં વ્રત લીધું-રાજ.

વિસરી બાધા કોપી કાળી, પેટ પીડ થઇ ભારી;
 રાય કહે એ બાધા કરીશું, તતક્ષણ ચુંક મટી મારી-રાજ.
 ચૌદશ રાત્રે રાજ સાથે, એકાકી પગ પાળી;
 મહિપતિ આગળ ને હું પાછળ, પહોંચ્યાં ખેડ મહાકાળી-રાજ.
 ભૂપતિએ નિજ ખર્જ વિશ્વાસે, મારા કરમાં આપ્યું;
 મંદિર દ્વારે જળ નૃપ પેસે, તવ મેં તસ શિર કાપ્યું-રાજ.
 રાય હું મારી પતિ જગાડું, ઢંઢાળતાં નવ જાગે;
 નાગ ડસ્યો પતિ મર્ણુ મેં જાણ્યું, ઉભય બ્રથ થઇ ભાગ્યે-રાજ.
 નાઠી વનમાં ચોરે લુંટી, ગણિકાને ઘેર વેચી;
 જર પુરૂષથી જારી રમતાં, પાપલતા મેં સોંચી-રાજ.
 માધવ સુત કેશવ પિતૃ શોધે, ભમી ગણિકા ઘર આવ્યો;
 ધન દેખી દુધ જ્યમ મંજારી, ગણિકાને મન ભાવ્યો-રાજ.
 ગણિકાએ દ્વેજ મુજને સોંપ્યો, જાણ્યો ન મેં લલચાવ્યો;
 ધિક્ ધિક્ પુત્રથી જારી ખેલું, વિધિએ નાચ નચાવ્યો-રાજ.
 જારી રમતાં કાળ વિત્યો કંઈ, એક દિન મેં કરી હાંસી;
 ક્યાંના વાસી? રાજ ! ક્યાં જાવું, તવ તેણે અથેતી પ્રકાશી-રાજ.
 દૂદ મન રાખી વાત સુણી મેં, શુભ મેં રાખી મારી;
 વિપ્રને કહ્યું નિજ દેશ સિધાવો, મેં દુનિયાને વિસારી-રાજ.
 પુત્ર વળાવી કહ્યું ગણિકાને હા હા ! ધિક્ મુજ તુજને;
 મહા પાતકની શુદ્ધિ માટે, અગ્નિ શરણ હો મુજને-રાજ.
 સરિતા કાંઠે ચય સંજગાવી, અગ્નિ પ્રવેશ મેં કીધો;
 કર્મે નદીના પુરમાં તણાણી, અગ્નિએ ભોગ ન લીધો-રાજ.

જળમાં તણાતી કાંઠે આવી, આહેરે જીવતી કાઠી;
 પાપિણીને સંગરી ન નદીએ, આહેરે કરી ભરવાડી-રાજ.
 તે ભરવાડણુ દહીં દૂધ લઇ, હું વેચવા પુરમાં પેઠી;
 ગજ છુટયો કોલાહલ સુણીને, પનિહારી ને હું નાઠી-રાજ.
 પનિહારીનું કુટયું ખેડું, ધુસકે રોવા લાગી;
 દહીં દુધની મટુકી મમ પુટી, પણ હું હસવા લાગી-રાજ.
 હસવાનું કારણ તેં પૂછયું, વિરામે અથ ઇતિ કીધું;
 કેને જોઈ ને કેને રોઈ હું, દૈવે દુઃખ મને દીધું-રાજ.
 મહીયારીના દુઃખની કહાણી, સુણી મુઝી થઈ દિજને;
 મુઝી વળી તવ હા!હા!ઉચરે, દિજ કહે ધિક્ ધિક્ મુજને-રાજ.
 માતાજી તે પુત્ર તમારો, હું ઉભો નિરભાગી;
 હા! હા! મુજ પાપીને ગળજ્યો, પૃથિવ માતા જાગી-રાજ.
 ' દીકરો બહુ કરી પસ્તાવો, જ્ઞાની ગુરને મળીઆ;
 ની દીક્ષા શિક્ષા પાળી, ભવના ફેરા ટળીઆ-રાજ.
 મવે ભવ બાજી રમતાં, ઉલટ સુલટ પડે પાસા;
 વિધ ભવોભવ "સાંકળચંદ" ખેલે કર્મ તમાસા-રાજ.
 ૧૬ સજ્જન એહને માનો, વિધિ વિડંબન કહીએ;
 દુઃખ સૌ સમભાવ ધરીને, સંતોષે સહુ રહીએ-રાજ.

જનસમાજમાં ખાસ વખણાયેલી

નવલકથાઓ.

ગુર્જરી-મુંબાઈની શેઠાણી. સચિત્ર	૨-૦-૦
મિલન-મંદિર. (સચિત્ર.)	૨-૦-૦
કુમુદકુમારી. (સચિત્ર.)	૨-૦-૦
રતિસુંદરી. (સચિત્ર.)	૨-૦-૦
રત્નગઢની રાંઝા. (સચિત્ર)	૨-૦-૦
સરોજસુંદરી-સુધરેલો જમાનો.	૧-૮-૦
શ્રીઓની રંગભૂમિ.	૧-૮-૦
સંસાર શેત્રંજ ભાગ ૧ લો.	૧-૪-૦
સંસાર શેત્રંજ ભાગ ૨ જો.	૧-૮-૦
સંસાર શેત્રંજ ભાગ ૩ જો.	૨-૦-૦
કર્મ-ખન્ધન યાને વિધવાની કર્મકથા.	૧-૮-૦
વીર સંગાર (વિરરસથી ભરપૂર)	૧-૧૨-૦
વિભિન્ન વિધાન. (સચિત્ર)	૧-૮-૦
કુદન અને કુસુમ ભાગ ૧ થી ૮	
દરેક ભાગની	૧-૦-૦
સરસ્વતી (સામાજિક નવલ.)	૧-૪-૦
વનવાસિની. (ઐતિહાસિક)	૧-૪-૦
કુસુમલતા.	૧-૦-૦
કુલિનકાન્તા.	૧-૦-૦
કુસુમકુમારો.	૧-૦-૦
માનવ રાજતાન.	૧-૮-૦
પ્રેમપિંજર કે છુની ખાંડ.	૧-૦-૦
સન્મિત્ર કે રાજતાન.	૧-૦-૦
વસંત-વિહાર. (ગણલેખા બંગ્લાર)	૧-૪-૦

